

חוברת

דף השבוע

מסכת נדרים חוברת יא

דף מ"ג

קונטרס מלא מראי מקומות חשובות על כל דף ודף
כדי לסייע את הלומדים החשובים של מסגרת 'דף השבוע'

ויש בה חמשה חלקים:

- א עזר ללימוד הר"ן** - להדגיש החלק שבדברי הר"ן שהם פירוש על הגמ'.
- ב קושיות פשוטות** - ליישב קושיות פשוטות אשר יתקשה בהם הלומד.
- ג עומק הדף** - להעמיק קצת בגמ' ובפירוש הר"ן על פי גדולי המפרשים.
- ד הלכות הדף** - נידונים חשובים בהלכה היוצאים מלימוד הגמ'.
- ה סוגיית הדף** - בכל דף נערכה סוגיא שלימה אחת עם העתקת מראי מקומות.

נוכח בו של מדיר הוא ואהפקר

סיכום על החלקים שבר"ן שהם פלפול ולא פירוש:

דף מב.

ד"ה לימא

הר"ן האריך לבאר למה ס"ד הגמ' דמבואר מדברי ר"י ור"ל דסברי דאין אדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו אפילו היכא דאמר נכסים אלו, [ואפילו היכא דאמר בהדיא שהוא אוסר אותם גם לאחר שיצא מרשותו]

דף מב:

ד"ה שאני

הר"ן ביאר סברת הגמ' בשלב זה לחלק בין היכא דאמר להדיא שאוסר הנכסים גם לאחר שיצא מרשותו, דבזה מודו ר"י ור"ל דנאסרים, לבין היכא דאמר נכסים אלו, דבזה סברי ר"י ור"ל דאין אדם אוסר דבר שברשותו לאחר שיצא מרשותו.

ד"ה שאני (בא"ד ולא ידענא וכו')

הר"ן העיר, למה שינה הגמ' במסקנא בסדר הדברים, שמתחילה מובא רב ושמואל ברישא ואח"כ ר"י ור"ל, ואילו במסקנא מובא ר"י ור"ל ברישא ואח"כ רב ושמואל, עיי"ש מה שתירץ.

ד"ה ר' שמעון בן אליקים

הר"ן מקשה, מאי שנא בסוגיין דחוששים שמא ישהא בעמידה, ואילו לעיל (לט.) בסוגיא דביקור חולים חוששים רק שמא ישהא בישיבה, אבל לא שמא ישהא בעמידה, עיי"ש מה שתירץ.

דף מג.

ד"ה בשלמא

הר"ן העיר, למה נקטה הגמ' דאיירי בזבינא חריפא, דנהנה לוקח ולא מוכר, ולא בזבינא דרמי על אפיה או בזבינא מציעתא, עיי"ש מה שתירץ.

ד"ה א"ר יוסי

הר"ן העיר, אם איירי בנדרו הנאה זה מזה, א"כ מה הוא החידוש דמתני', עיי"ש מה שתירץ.

ד"ה אביי

הר"ן העיר, מאי שנא הכא דגזרינן על הנאת המדיר אטו הנאת המודר, ואילו במקומות אחרים לא גזרינן הכי, עיי"ש מה שתירץ.

דף מד.

ד"ה ואי אמר

הר"ן העיר ג' הערות על הס"ד דרישא רבנן וסיפא ר' יוסי, א', הא דקתני בסיפא משזכה בו אין יכול לחזור בו אתי שפיר אף לרבנן. ב', למה נקט סיפא הפקר לזמן, הא לר' יוסי אף בהפקר לעולם יכול לחזור בו. ג', לר' יוסי היאך אפשר דיכול מפקיר לזכות בו מן ההפקר, הא לא יצא מרשותו עד דאתי לרשות זוכה.

דף מד:

ד"ה אי הכי

הר"ן העיר על מה שהקשה הגמ' אי הכי אפילו מיום א' ליהוי הפקר, שיש להקשות כן אף לרבנן, ולא רק לר' יוסי, עיי"ש מה שתירץ.

ד"ה ופרכינן

הר"ן העיר, למה מקשה הגמ' דלמא אתי לעשורי מן החיוב על הפטור, ולא מקשה לאידך גיסא, דלמא אתי לעשורי מן הפטור על החיוב, עיי"ש מה שתירץ.

דף מה.

ד"ה והך סוגיא

הר"ן כתב, דכל השקלא וטריא בגמ' היה רק אליבא דר' יוחנן דס"ל דטעמא דר' יוסי הוא דהפקר כמתנה, אך הגמ' לעיל כבר חזרה מסברת ר' יוחנן, עיי"ש.

ד"ה ולענין הלכה

הר"ן מסיק לדינא כשיטת ר' יהושע בן לוי דאמר דבר תורה אפילו בפני א' הוי הפקר.

דף מה:

ד"ה ר' אלעזר בן יעקב

הר"ן מאריך מאד בביאור מחלוקת ראב"י ורבנן, ועי' בדברינו בעומק הדף (דף מה עומק ג) שסידרנו סיכום ארוך בכל דברי הר"ן.

דף מג.

גמ', אלא לא ילוה חימנו מאי קא מחני ליה

קושיא:

בספר דרך ים (אות א) הקשה, מה היא קושיית הגמ', הא קמהני ליה בשעת פירעון החוב.

תירוץ:

בספר אהבת חסד (ד"ה אלא) תירץ, דאין זה מקרי הנאה, שגם קודם פירעון החוב היה נחשב כאילו ממון החוב היה כבר ביד המלוה, דנחשב 'ממוני גבך', ונמצא שהלוה אינו נותן למלוה דבר חדש שלא היה לו קודם לכן. וכן תירץ בספר אור תורה (ד"ה מבואר). [וע"ע בספר דרך ים (שם) שתירץ באופן אחר].

גמ', כגון שנדרו הנאה זה מזה

קושיא:

הקשה הנצי"ב במרומי שדה (ד"ה א"ר יוסי בר' חנינא), א"כ למה קתני שני ציורים, 'לא ישאלנו ולא ישאל ממנו', הא שניהם איסור אחד הוא, שאסור למודר לשאול מן המדיר.

תירוץ:

הנצי"ב תירץ, דקמ"ל התנא דאסור בין מצד המודר ובין מצד המדיר, דאסור לו ליתן הנאה למודר, וכדברי הרמב"ם מובא בר"ן לעיל (טו). ד"ה הלכה. [וע"ע בספר מראה המקום (עמ' תרכז) שתירץ באופן אחר].

משנה, אם היה דרכו לחרוש הוא אסור וכל אדם מותרים

קושיא:

הקשה הגדרי זריזין (ד"ה משנה), למה מותר לחרוש ע"י אחרים, הא הו"ל שלוחו, ומאי שנא מחנוני בסיפא דמתני', דאסור לבקש ממנו ליתן מאכל למודר, [כמ"ש הר"ן (ד"ה בא) ועוד ראשונים].

תירוץ:

הגדרי זריזין (שם) תירץ, דגבי חנוני האיסור הוא ליהנות מן המדיר, ובזה אסור ע"י שליח, דנחשב הנאה מן המשלח, משא"כ כאן, דהאיסור הוא ממעשה חרישה, ובזה אסור רק אם עושה החרישה בעצמו. [וע"ע באמרי בינה (נדרים סי' יג) ובספר מראה המקום (עמ' תרכט) שתירצו בדרכים אחרים].

משנה, חיו מהלכים בדרך ואין לו מה יאכל וכו'

קושיא:

הקשו הראשונים, למה אין להתיר למדיר ליתן מאכל למודר משום דמצוה קעביד, דמקיים בזה מצות צדקה.

תירוץ:

הר"ן לעיל (לט: ד"ה ולענין הלכה) תירץ, דההיתר של מצוה קעביד שייך דוקא כשנהנה המודר רק ממילא, ולא כשנותן המדיר למודר דבר חדש לידו ממש. [וע"ע ברשב"א (לד. ד"ה וכללא) שתירץ באופן אחר].

גמ', מ"ט דר' יוסי קסבר הפקר כמתנה

קושיא:

מקשים רבים, דאף אם הפקר כמתנה ויוכל לחזור בו, מ"מ למה נחשב הנאה מן המודר, הא אם אינו חוזר וזוכה בו המודר, הרי הוא זוכה מן ההפקר, ולא מן המדיר, [כדחזינן מזה דנפטר ממעשר].

תירוץ:

הקהילות יעקב (סי' לב ד"ה והנה) ביאר, דהנאת המודר היא מזה דלא חזר בו המודר, אע"פ שבידו לחזור, ואין הכי נמי, בציור דלא יוכל לחזור בו מאיזה טעם, לא נחשב דנהנה, עיי"ש. [וע"ע בספר פתחי עזר (עמ' קכג) שהביא בשם הג"ר גרשון איידלשטיין לתרץ באופן אחר].

דף מג:

למה מותר למדיר להפקיר מאכל בשביל המודר, הא תוך ג' ימים לא חל ההפקר.

תירוץ:

המחנה אפרים (שם) תירץ, דמשום כדי חייו של המודר העמידו חז"ל דבריהם על דין התורה, ולא הפקיעו ההפקר. [ועיי"ש עוד במחנה אפרים שתירץ גם בענין אחר, וע"ע בשלמי נדרים (לתוס' ד"ה תניא) ובספר דבר יעקב (אות ד) שתירצו בדרכים אחרים].

ר"ן (ד"ה ח"ג מתיב רבא), חכי נמי אין דעתו על מה שנתן כבר

קושיא:

הקשה הקרן אורה (ד"ה מתיב), מה היא קושיית הגמ' [לפי הר"ן], הא יש לחלק בפשיטות, דגבי הפקר הרי חל שם הפקר אלא שיכול לחזור בו, ולכן אין דעתו על ההפקר, משא"כ גבי נותן מתנה לעבדו, שאינו חל כלל, דמה שקנה עבד קנה רבו.

תירוץ:

בספר מראה המקום (ד"ה מתיב) תירץ, דצ"ל דאירי במי שאינו יודע הדין, ולא עלה על דעתו שעבדו אינו קונה מתנתו, ולכן נקטה הגמ' דלפי הסברא דכל הנודר אין דעתו על מה שהפקר, א"כ הוא הדין גבי עבד, דאין דעתו על מה שכבר נתן במתנה. [וע"ע בקרן אורה (שם) מש"כ לתרץ הקושיא, וכוונתו צ"ב].

גמ', כל הנודר אין דעתו על מה שהפקיר

קושיא:

יש לעיין, מה היא הסברא לומר דאין דעתו לאסור בציור כזה, הא סוף סוף המודר נהנה מן המדיר.

תירוץ:

הקרן אורה (ד"ה מתיב) ביאר, דאירי באופן שנדר הנאה מנכסי המדיר, ולא מגופו של המדיר, ולכן מובן שפיר דאין דעתו על מה שהפקיר, שרצונו הוא שנכסים אלו לא יהיו שלו, ואין הכי נמי, אם נדר הנאה מגופו, דעתו גם על מה שהפקיר. [וע"ע בספר מנחת משה (אות קמג) שביאר באופן אחר].

גמ', גזירה משום מתנת בית חורון

קושיא:

מקשים רבים, אם כן למה לא אסר ר' יוסי גם לגבי מתנה, שמא יתן מתנה רק כדי ליתנו להמודר, כמו מתנת בית חורון דהיה מתנה, ובמשנה משמע דר' יוסי אסר רק לגבי הפקר.

תירוץ:

בספר דבר יעקב (אות ג) תירץ, דלא שכיח שיתן אדם מתנה לחבירו רק כדי שיתנו לאדם אחר, ולכן לא אסר ר' יוסי משום גזירה, משא"כ לגבי הפקר, דדבר שכיח הוא, אסר ר' יוסי. [וע"ע בספר בנין יחזקאל (ד"ה אלא) ובחי' ר' ברוך סורוצקין (ד"ה גזירה) שתירצו בדרכים אחרים].

גמ', תניא המפקיר את שדהו כל שלשה ימים יכול לחזור בו

קושיא:

הקשה המחנה אפרים (הל' זכיה והפקר סי' ח), אם כן במתני' (מג).

דף מג

תוכן

- א. ביאור החילוק בין הלואה לשאלה
- ב. יסוד גדול בדין הפקר
- ג. דין הפקר קודם ג' ימים
- ד. אם יכול המפקיר לחזור אם כבר זכה בו אחר

א) ביאור החילוק בין הלואה לשאלה

א. סוגיית הגמ'

להחזיר את החפץ הנשאל, בודאי לא נהנה המשאל מן השאלה. וכן פירשו הרא"ש (שם) והתוס' (שם).

ד. יסודו של האור שמח

האור שמח (הל' נדרים פ"ו הט"ז) ביאר החילוק בין הלואה לשאלה באופן חדש, על פי יסוד גדול, שמי שמלוה את חברו ממון מקיים בזה מצוה עשה מן התורה, כדכתיב 'אם כסף תלוה את עמי' (שמות כב, כד), אבל מי שמשאל חפץ לחבירו אינו מקיים בזה מצוה גמורה, עיי"ש שהוכיח כן מדברי הר"ן בתשובותיו. [ועי' בשיעורי ר' דוד (אות רנח) שהאריך בזה].

ה. מעתה יש לחלק

עפ"י ביאר האור שמח כוונת הגמ', דבשלמא גבי הלואה מובן שפיר דאסור למודר להלוות למדיר, משום שיש בזה קיום מצוה, וממילא נהנה המודר פרוטה דר' יוסף בשעת ההלואה, משא"כ לגבי שאלה, דאין בזה קיום מצוה, וממילא לא שייך פרוטה דר' יוסף. [ועיי"ש עוד באור שמח, שביאר הצד הא' בגמ' דנקטה דגם בהלואה לא מובן היאך נהנה המודר].

הגמ' מקשה על הא דמובא במשנה (מב): 'המודר הנאה מחבירו לא ישאלנו ולא ישאל ממנו לא ילונו ולא ילוה ממנו', ומקשה הגמ', 'בשלמא לא ילוה הימנו כו' דקמתהני מיניה אלא לא ישאל הימנו מאי קא מיתהני מיניה'. [כך היא גירסא דידן, וכן גרסו הרא"ש (ד"ה אלא) והתוס' (ד"ה בשלמא) והמפרש (ד"ה בשלמא), דלא כגירסת הר"ן (ד"ה בשלמא)].

ב. מאי שנה הלואה משאלה

מבואר בגמ' [לפי גירסא הנ"ל], שנקטה הגמ' שיש לחלק בין הלואה לשאלה, דגבי הלואה מובן שפיר שאסור למודר להלוות למדיר, משא"כ לגבי שאלה, לא מובן למה אסור למודר להשאל חפץ למדיר, דאין לו הנאה מזה. וצ"ב, מה הוא החילוק ביניהם.

ג. ביאורו של המפרש

המפרש (שם) ביאר, דגבי הלואה יש לומר דאסור למדיר ללוות ממון למודר באופן שהוא נותן למדיר מעות רעות, וחוזר המדיר ופורע לו מעות יפות, משום דנמצא דנהנה המודר מן ההלואה. משא"כ בשאלה, דצריך

ב) יסוד גדול בדין הפקר

ג. קושיית האחרונים

הקשו הרבה אחרונים [תורת זרעים (פאה פ"ו מ"א), חי' ר' שמעון (סי' כד), שיעורי עיון התלמוד (סי' מה)], דא"כ אם הבעלים עצמם חוזרים וזוכים בו מן הפקר, לר' יוסי לכא' פשוט דנתבטל כל עיקר הפקר, שהרי מעולם לא יצא מרשות הבעלים, ואולם תמהו, שמבואר בגמ' לקמן (מג): דבכה"ג לא נתבטל הפקר, אלא נחשב שהבעלים זוכים בו מן הפקר.

ד. יסודם של האחרונים

מכח קושיא זו כתבו האחרונים הנ"ל, דצ"ל דעיקר דין הפקר לר' יוסי אינו נתינת רשות לזכות בחפץ, ובאמת יסוד הפקר אינו הפקעת רשות הבעלים, אלא יסוד ההפקר הוא, דחלה על החפץ 'רשות הפקר', וכך הוא דין חפץ הנמצא ברשות הפקר, שיוכל כל אדם לזכות בו. ומכיון שיש רשות לכל אדם לזכות בו, ממילא פקע ממנו רשות הבעלים.

א. סוגיית הגמ'

מובא במשנה מחלוקת ר' יוסי ורבנן אם מותר למדיר להפקיר אחד ממאכליו כדי שיזכה בו המודר מן הפקר. ומביאה הגמ' בשם ר' יוחנן לבאר סברת ר' יוסי לאסור, דס"ל הפקר כמתנה, דעד דאתי לרשות זוכה יכול המפקיר לחזור מהפקרו, וממילא נחשב שקיבל המודר הנאה ישר מן המדיר.

ב. יסוד המחלוקת

הרי מבואר, דרבנן סברי שמיד בשעת הפקר יצא החפץ מרשות הבעלים, ואולם ר' יוסי סובר שאינו יוצא מרשותו עד שכבר זכה בו הקונה. וכפשוטו נראה דיסוד המחלוקת היא, דרבנן סברי שהפקר הוא סילוק רשות הבעלים, אבל ר' יוסי סובר דהפקר אינו סילוק רשות הבעלים, אלא נתינת רשות לכל אדם לזכות בחפץ זה ולהוציא מרשות הבעלים.

ה. מחלוקת ר' יוסי ורבנן

מיד, מ"מ הפקעת רשות הבעלים חלה רק לאחר שזכה בו הקונה. ולפי"ז מיושב הקושיא הנ"ל, דגם לר' יוסי חל מיד 'רשות הפקר', וממילא אם חוזר הבעלים וזוכה בו, הרי הוא זוכה בו מן ההפקר.

וביארנו האחרונים הנ"ל, דרבנן סברי שהפקעת רשות הבעלים חלה מיד בשעת ההפקר, ואולם ר' יוסי סובר דאע"פ דעיקר 'רשות הפקר' חל

ג. דין הפקר קודם ג' ימים

משום שבסתם הפקר יכול לחזור עד דאית לרשות זוכה, וא"כ בחמץ שאין אדם זוכה במה שהפקיר, הרי לא יצא כלל מרשות הבעלים.

ד. קושיית החק יעקב

החק יעקב (שם ס"ק י) הקשה על הב"ח, הרי לדינא קיי"ל כרבנן, דהפקר יוצא מרשות המפקיר מיד, ולא רק כשבא לרשות זוכה. והוסיף, שאע"פ שתקנו חז"ל דתוך ג' ימים יכול לחזור בו, מ"מ אם לבסוף אינו חוזר בו, הרי הפקרו חל מיד ולא רק לאחר ג' ימים. ולכן גבי חמץ, דאינו חוזר בו, הרי הפקרו מועיל מיד בלא הוספת 'כעפרא דארעא'.

ה. תירוצו של הבית מאיר

הבית מאיר (סי' תלד) ביאר כוונת הב"ח, דעד ג' ימים לא נגמר ההפקר כלל, ולכן אינו מועיל להפקיר חמץ כדי לצאת מאיסור, ולכן צריך להוסיף 'כעפרא דארעא'. ומבואר שנחלקו הב"ח והחק יעקב בחקירה הנ"ל, שהב"ח נקט כצד א', שעד ג' ימים לא נגמר ההפקר, אבל החק יעקב נקט כצד ב', שההפקר חל מיד, אלא שיכול לחזור בו עד ג' ימים.

א. סוגיית הגמ'

הגמ' מביאה מברייטא, 'הפקיר את שדהו, כל ג' ימים יכול לחזור בו, מכאן ואילך אין יכול לחזור בו'. והר"ן (ד"ה תניא) מביא מהגמ' לקמן (מד.) לבאר הטעם דקודם ג' ימים יכול לחזור בו, דחששו חכמים לרמאים שמפקירים תבואתם כדי להיפטר מן המעשר, לכן תקנו שתוך ג' ימים יכול לחזור בו, כדי להראות שמי שמפקיר וחוזר תוך ג' ימים אינו הפקר.

ב. חקירת האחרונים

בספר מראה המקום (עמ' תרלז) הביא חקירת האחרונים בגדר תקנת חז"ל לחזור תוך ג' ימים, אם היינו שעד ג' ימים עדיין לא נגמר ההפקר כלל, או שההפקר חל מיד אלא שתקנו חז"ל שעד ג' ימים יכול לחזור ולבטל ההפקר. [מפשטות דברי הר"ן (ד"ה תניא) והרא"ש (ד"ה כה) משמע כצד א', ואולם מדברי הריטב"א (מג. ד"ה ר' יוסי) משמע כצד ב'.]

ג. דברי הב"ח

הב"ח בהלכות פסח (או"ח סי' תלד) ביאר הנוסח שאנו אומרים בביטול חמץ 'ליהוי הפקר כעפרא דארעא', שמוסיפים לומר 'כעפרא דארעא',

ד. אם יכול המפקיר לחזור אם כבר זכה בו אחר

אחר, אבל אם זכה בו אחר, שוב אין המפקיר יכול לחזור מהפקרו. וכן נפסק בשו"ע (חו"מ סי' רעג סעי' ט) כדעה זו.

ד. קושיית האחרונים על הרא"ש

העירו האחרונים על שיטת הרא"ש הנ"ל, שלכאוף זה מובן רק לפי הצד הב' שהבאנו לעיל (עומק ג), שההפקר חל מיד אלא שעד ג' ימים יכול לחזור בו, אבל לפי הצד הא', דעד ג' ימים עדיין לא נגמר ההפקר, היאך יכול אדם לזכות בו תוך ג' ימים קודם שנגמר ההפקר. וכבר כתבנו (שם) שמדברי הרא"ש עצמו מבואר שנקט כצד הא'.

ה. ביאורו של הנחלת משה

בספר נחלת משה (עמ' צח) ביאר, דמה שנקט הרא"ש דעד ג' ימים לא נגמר ההפקר, היינו שאע"פ שחל על החפץ דין הפקר, ויכול כל אדם לזכות בו, מ"מ עדיין לא פקע ממנו רשות הבעלים. אך מ"מ מותר לכל אדם לזכות בו אף תוך ג' ימים, וסובר הרא"ש דכיון שזכה בו שוב לא יכול המפקיר לחזור מהפקרו.

א. סוגיית הגמ'

הגמ' מביאה מברייטא, 'הפקיר את שדהו, כל ג' ימים יכול לחזור בו, מכאן ואילך אין יכול לחזור בו'. והר"ן (ד"ה תניא) מביא מהגמ' לקמן (מד.) לבאר הטעם דקודם ג' ימים יכול לחזור בו, דחששו חכמים לרמאים שמפקירים תבואתם כדי להיפטר מן המעשר, לכן תקנו שתוך ג' ימים יכול לחזור בו, כדי להראות שמי שמפקיר וחוזר תוך ג' ימים אינו הפקר.

ב. דברי הר"ן

הר"ן (ד"ה תניא) פירש כוונת הברייטא, שתוך ג' ימים יכול המפקיר לחזור בו אפילו לאחר שכבר זכה בו אחר. וביאר הר"ן טעם הדבר, משום דבלא זה לא יתקיים תקנתם שהמפקיר עצמו יכול לחזור מהפקרו אף אם חוזר וזוכה מן ההפקר, עיי"ש. [וכעין זה משמע בתוס' (ד"ה תניא)].

ג. שיטת רוב הראשונים

אולם הרא"ש (ד"ה כל ג' ימים) ורוב הראשונים פירשו הברייטא באופן אחר, שיכול המפקיר לחזור תוך ג' ימים רק כל זמן שעדיין לא זכה בו

דף מג

בענין דיני מתנת שכיב מרע

להקדש וצדקה. ונחלקו בזה הרמב"ם והרא"ש, ופסק השו"ע (שם סעי' ג) וז"ל "אם הקדיש כל נכסיו ולא שייר כלום או הפקירם או חלקם לעניים אם עמד נתבטל הכל כדין נותן מתנה. הגה ואפילו תפסו העניים מפקינן".

עוד יש לעיין מה הדין אם השכיב מרע מינה אפטרופוס לחלוק נכסיו לאחרים כפי השערת דעתו, כמו שמצוי במי שלא כתב צוואה, אם מינוי זה נחשב ככתוב ומסור, או דרך במתנה שייך דיני מתנה שכיב מרע. הרמ"א (חו"מ סי' רנ סעי' א) הביא מחלוקת הפוסקים בזה, וז"ל "אם לא צוה לתת דבר רק מינה אפטרופוס ונתן להם רשות לחלוק נכסיו כפי שירצו ועשייתם יהיה כעשייתו י"א שאין בדבריו כלום דמיד שמת נפלו נכסיו קמי יורשיו ונתבטלה מתנתו וי"א דדבריו קיימין". לדינא, לא הכריעו הפוסקים בברירות הדין בזה, וי"א שכיון שירושה בחזקת היורשים אין להוציא הממון מהם, שהמוציא מחבירו עליו הראיה. אכן עי' בספר פתחי חושן (ח"ט פ"ד הע' לד) שכתב שמי שרוצה לעשות אפטרופוס יכול למנותו באופן "קני על מנת להקנות למי שירצה" שבזה פשוט שמועיל מדיני מתנת שכיב מרע כיון שנותן לו במתנה גמורה.

ולענין אם מותר לעשות מתנת שכיב מרע בשבת, כיון שעושה כדי שלא תטרף דעתו מותר לעשותו בשבת, ואפילו אם רוצה לעשות קנין סודר כדי לחזק הקנין מותר, כיון שבאמת אין קנין זה עושה כלום, וכן נפסק בשו"ע (חו"מ סי' רנד סעי' א) וז"ל "אם ביקש שיקנו ממנו קונים אפילו בשבת שזה הקנין אינו צריך". ועיי"ש בביאור הגר"א (ס"ק א) שביאר כוונת השו"ע, שכיון א"צ הקנין לכן מותר, אבל בלאו הכי אסור לעשות קנין בשבת. אך צ"ע, שכיון שמדובר כאן בענין שכיב מרע שהוא חולה שיש בו סכנת נפשות למה אין מתירים איסור דרבנן של קנין, הא מחללין שבת דאורייתא אפילו בספק סכנת נפשות. וצ"ע.

בשבוע הקודמת ביארנו דיני העברת ירושה לבנות. ועכשיו כדאי לעיין קצת בדיני מתנת שכיב מרע, שענין זה שייך קצת להגמ' בסוגיין.

דין מתנה שכיב מרע מובא ברמב"ם (הל' זכיה ומתנה פ"ח ה"ב) וז"ל "החולה שתשש כח כל הגוף וכשל כחו מחמת החולי עד שאינו יכול להלך על רגלו בשוק והרי הוא נופל על המטה הוא הנקרא שכיב מרע, ומשפטי מתנותיו אינם כמתנת בריא, כיצד שכיב מרע שצוה ואמר ליתן לפלוני כר וכך בין בחול בין בשבת בין כתב בין לא כתב זכו הכל כשימות בכל מה שנתן להם ואינו צריך קנין שדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין הן, ודבר זה מדברי סופרים ואע"פ שאינו אלא מדבריהם עשו אותה כשל תורה כדי שלא תטרף דעתו עליו כשידע". ויש כמה וכמה נידונים בענין זה.

עיקר דין מתנת שכיב מרע נאמר דווקא אם נותן כל נכסיו, ואם שייר אפילו משהו לעצמו אי"ז נחשבת מתנה שכיב מרע, ורק יכול להקנות בקנין המועיל. כן מבואר בגמ' ונפסק בשו"ע (חו"מ סי' רנ סעי' ד) וז"ל "אין כל הדברים הללו אמורים אלא בנותן כל נכסיו ולא שייר כלום אבל אם שייר כלום שלא נתן דינו כמתנת בריא שאינה נקנית אלא בקנין".

עוד דין עיקרי בהלכות מתנת שכיב מרע הוא שאע"פ שאמירת החולה מועילה ככתובים ומסורים, מ"מ אם עמד מחליו המתנה בטלה ממילא ואפילו אם אמר בפירוש שלא יתבטל אם יעמוד מחליו, וז"ל השו"ע (שם) "אם עמד ונתרפא לגמרי המתנה בטלה ממילא, הגה ואפי' התנה בשעת המתנה שלא יוכל לחזור אם עמד חוזר אא"כ קנו מידו".

ויש לעיין מה הדין אם אמר החולה שכל נכסיו יהיו להקדש או לצדקה, ואח"כ עמד מחליו, אם נחשבת מתנת שכיב מרע

דף מג בענין הפקר לזמן

תמצית הסוגיא:

[ואפילו נימא דגדר פטור דשביעית נלמד מובא הלוי כאין לו חלק ונחלה עמך דהיכי דיד הכל שוין בו יש פטור ממעשר, אכתי צריך שיהא נתפס בגוף החפץ שכך הוא ויש בו 'דין יד הכל שוין', אבל כאן דאגב אמר לחביריו דכל הרוצה לזכות יזכה אטו יהא פטור ממעשר], ב] ועוד ראייה לזה, דמהר"ן מבואר דגם הבעלים עצמן יכולין לזכות בו מן ההפקר והוי כאילו זכו מן ההפקר, וגם יכולין לחזור בו ואז אינו זכיה מן ההפקר, ואי הוי נתיבת רשות בעלמא אז אינו מענינא שיהא מקרי זכיה מן ההפקר.

ולכן נקטו הרבה מרבתינו [עיין תורת זרעים ושע"י להלן] דצ"ל דחל מיד חלות שם הפקר, וכל אחד יכול לזכות בו כיון דכבר הוי הפקר, ואעפ"כ אינו יוצא מרשות בעלים דיציאה מרשות בעלים הוא שלב נוסף בהפקר ואינו מוכר שיהא ממילא, וא"כ שפיר יתכן דכבר הוי הפקר ואעפ"כ 'הפועל יוצא' של הפקר דנסתלק הבעלים ס"ל לר' יוסי דאינו נעשית מאיליו, דמי הפקיעם אלא כשאחרים זוכין בו, ויתבאר ביתר ביאור להלן דהך ענין של הפקר דר' יוסי.

מבואר במתני' דנחלקו חכמים ור' יוסי האם המדיר יכול להפקיר נכסיו ואז יוכל המוודר לקחתו מהפקר דחכמים מתירין, אבל ר' יוסי אוסר, ור' יוחנן פי' טעמא דר' יוסי משום דהפקר הוי כמתנה דאינו יוצא מרשות הבעלים עד דאתי לרשות זוכה ונמצא דאכתי הוי של מדיר, ונתקשו האחרונים בגדר הך הפקר דר' יוסי ממ"נ אי כבר חל ההפקר נימא דהוי כשאר הפקר דאין לו בעלים כלל [כמו שביעית וגר שמת דאין לו בעלים], ואי לא חל הפקר אז איך יש בו דיני הפקר.

ולכן נאמר בזה חקירה גדולה, האם הוי 'נתינת רשות בעלמא' דהבעלים מרשה לכל מי שרוצה לקחתו, או דלמא באמת כבר חל בהחפץ 'תורת הפקר' לגמרי, ורק אעפ"כ אינו יוצא מיד מרשותו.

ויש ב' ראיות גדולות דאינו נתינת רשות בעלמא, א] דא"כ איך נפטר ממעשר, דמפורש בגמ' דגם לר' יוסי כשאחר זוכה בו הוא פטור ממעשר, ואיך יהא פטור ממעשר הא בעצם אינו הפקר כלל ורק דהבעלים נתנו רשות לכל אחד ואחד לקחתו

תמצית מראי מקומות

א. גמ'

אמר ר' יוחנן מ"ט דר' יוסי קסבר הפקר כמתנה מה מתנה עד דאתיא מרשות נותן לרשות מקבל אף הפקר עד דאתי לרשות זוכה.

ב. ר"ן ד"ה אף הפקר.

ביאר דלר' יוסי אינו יוצא מרשות בעליה עד שיזכה בו אחר וקודם לכן אי בעי לחזור מצי חוזר, ולכן אם יטלנו המודר מן ההפקר הרי הוא נהנה מהמדיר.

ח"א חקירה הגדולה בגדר הפקר דר' יוסי:

ג. ברכת אברהם ד"ה מ"ט.

מביא חקירה הגדולה של האחרונים, מהו ביאור ענינא דהפקר דר' יוסי האם הוי 'כנתינת רשות בעלמא' לכל הרוצה לזכות בו ועדיין אינו נתפס בשם הפקר דהא נשאר שלו, או דאע"ג דהוי של הפקר מ"מ הוי שלו מאיזה טעם [ויתבאר יותר להלן]. ומכריע כהאחרונים דלהלן דהוי הפקר מיד, אמנם מצינו בזה ב' דרכים באחרונים.

מהלך א.

ד. שו"ת הרי"ם אה"ע סי' ט"ז.

החידושי הרי"ם כותב מפורש דהוי כנתינת רשות בעלמא

וכאומר דכל הרוצה לקנותו יכול לקנותו, וכל זמן דלא אתי לאיזה זוכה הרי הוא עדיין שלו לגמרי בלי שום שינוי.

ה. אפיקי ים ח"ב סי' כ"ו.

כתב דעפ"י פשוטו זהו כוונת הפקר דר' יוסי דאינו חל כלום, והא דפטור ממעשר הוא משום דלמעשה יד הכל שוה בו ע"ש.

מהלך ב.

ו. שו"ת חתם סופר או"ח סי' ס"ב.

הקשה דעיקר המקור של הפקר הוא משביעית, ומאחר דילפינן דין הפקר משביעית, א"כ הא חזינן בשביעית דמיד נעשו הפירות הפקר. ותי' דהתם מיד הוי כאתי ליד זוכה כיון דהתורה הפקירו.

וחזינן מהחת"ס דיש ילפותא גמורה להפקר גם לר' יוסי וחזינן דהוי תורת הפקר ולא נתינת רשות בעלמא, וא"כ צריכין לבאר א"כ למה נשאר של בעלים.

ז. תורת זרעים פאה פ"א ה"א.

העיר בצדק דנחלקו ב"ש וב"ה אי המפקיר לעניים לבד הוי הפקר, ואי כוונת הפקר דנסתלק בעלותו לגמרי אז איך יתכן שיהא הפקר 'למקצת אנשים' ועל כרחך דיש 'חלות שם הפקר' וע"י שהוא מיחל חלות הפקר על החפץ בזה נעשה מותר לכל, ובזה נחלקו חכמים ור' יוסי אם עי"ז שפיר יצאה מרשותו מיד או לא, ע"ש היטב בדבריו.

ח. שערי ישר ש"ה פרק כ"ג.

האריך טובא בסוגיין, וכתב כהנ"ל דהוי חלות בהחפץ שהוא מייחדו לכל, וביאר דיש ב' שלבים בכל הפקר והא דנסתלק בעלות הבעלים הוא שלב שני, ולר' יוסי אינו חל מיד.

ט. קהלות יעקב ב"ק סי' ל"ז.

מוכיח מהא דגם לר' יוסי כשזוכה בו אדם אחר או כשזוכה בו הוא עצמו מההפקר, דנפטר מן המעשרות, דע"כ דאינו קנין ישר מהמפקיר, אלא גם לר' יוסי כשזוכין מן ההפקר הוי כזוכה מרשות הפקר ואעפ"כ נאסר למודר הנאה כיון דהמדיר מניח למודר לזכות בו ואינו חוזר בו הוי כמהנהו ע"ש [חידוש].

ח"ב תמיהת הראשונים איך מהני ביטול חמץ לר' יוסי:

י. ר"ן פסחים דף ב.

הבין ענין ביטול חמץ כדעת התוס' דהוי מדין הפקר, והקשה ג' קושיות חזקות, א' האין מהני לשון 'ביטול' הא צריך להפקירו לכל ולא מצינו שיועיל לשון ביטול, ב' איך מהני ביטול בלב הא הפקר צריך בפה. ג' לר' יוסי דהפקר אינו יוצא מרשותו עד דאתי לרשות זוכה, א"כ המפקיר חמצו קודם פסח ולא זכה בו אדם יהא הבעלים עובר בבל יראה.

וע"ש בר"ן תירוצו [יש מבוכה בגדולי האחרונים איך להבין דבריו, דנחלקו השאג"א והבית מאיר והנתיבות ואכמ"ל].

יא. שיעורי מקדש דוד פסחים סי' א'.

כתב ליישב באופן נפלא דיש ב' אופנים של הפקר שהאדם מפקיר נכסיו, א' שמפקיר את הדבר מפני שאינו רוצה בו ואין בו חשיבות כגללים דאפקורי מפקיר להו, ב' המפקיר דבר חשוב כדי שיזכו בו אחרים, וביאר דשונה הפקר השני דרך בזה נחלקו רבנן ור' יוסי אי הוי עד דאתי לרשות זוכה, אבל במפקיר משום חסרון חשיבותו הרי אינו מדיני קנינים אלא מחמת שאינו כלום אז שפיר יוצא מרשותו מיד, ולכן בביטול חמץ גם לר' יוסי יוצא מרשותו מיד.

יב. ב"ח או"ח סי' תל"ד.

כתב לדון בלשון של ביטול חמץ 'כל חמירא וכו' ליבטל וליהוי הפקר כעפרא דארעא' דצ"ב דאי מזכירין לשון הפקר היינו כהשיטות דביטול חמץ הוא הפקר, א"כ למה צריכין להוסיף דיהא כעפרא דארעא. וכתב דהכוונה דלא יהא כשאר הפקר דנשאר שלו עד דאתי לרשות זוכה, ולכן אמרינן דיהא כעפרא דארעא.

וצ"ב היכן מצינו שני מיני הפקר ומה יועיל דיאמר כעפרא דארעא [ואינו משמע דנתכוון לתירוצו של הר"ן דלעיל]. ולהמקדש דוד מובן דברי הב"ח דהוא מפרט להדיא דההפקר הוא משום חסרון חשיבות דיהא כעפר.

גם כאן ר"ל מדעתו, אבל בשאל מהנה לי טפי דמקרי עושה
רזונו ולוויו וליה גרמא.

==

מתני' ורוחץ עמו באמבטי גדולה אבל לא בקטנה. לכאוי
ל"ע הא לא עביד מידי לשם הנאת חצירו אלא לעצמו
קעביד וחצירו ממילא מתהנה, עי ר"ן לעיל ל"ו ע"ב ד"ה אלא
אדעתא דנפשי, ולי"ע.

ולכאוי י"ל דעל המודר קאי שאסור לו ליכנס לאמבטי
קטנה שהמדייר רוחץ עמו, מיהו לשון הר"ן שמתוך
שהיא קטנה כשרוחץ עמו מעלה המים עליו ומתהנה, משמע
דאמדייר קאי, וכן מורה לשון הרמב"ם ז"ל, ולי"ע.

לא מן התמחוי. ומבואר בר"ן דע"ז שמשאיר מהנהו. ולי"ע
הא לא עשה כלום לחצירו, והמאכל שייד לבטלה,
כמבואר בר"ן ל"ד ע"ב, ורק נמנע מליקח דבר, שע"ז שכי
לוקח לא הי נשאר למודר ואינו עושה לו שום הנאה, ולע"ג.
וברמב"ם כתב שמה יניח שמעון אחיכה אחת טובה ולא
יאכל אותה כדי שיאכל אותה ראובן או יקרב
אותה לפניו ונמנע מהנהו עכ"ל. וכל זה ל"ע הא ל"ה טפי
מגרמא, ועי מ"ג ע"ה דאפי' להפקיד את שלו כדי שחצירו
יזכה בו שרי, כ"ש כאן שלוקח את של בטלה"ב, והוא השאיר
של בטלה"ב עבור חצירו ולי"ע.

וכמו"כ קי על מש"כ רש"י שמה בטלה"ב ירצה בשבילו.

דקא מרפי לה לארעא. ל"ע הא עובד לבטלה"ב, וגם הכונה
לבטלה"ב, וגם אין במעשה שום מעשה לחצירו, ואולי
מדרכן הוא דמחזי כעושה לחצירו.

ועוד ל"ע הא בטלה"ב משלם לו והוא פועל דידה, ולכאוי
דומה למי שקונה ממנו חפץ בשביל להנות בו חצירו
המודר. ומיהו כזה י"ל דאם ע"ס המעשה מהנה למודר, אי"כ
דומה למשלם כסף על זה שיכנה המודר.

דף מ"ב ע"א

אדם אוסר דבר שזרשותו לכשיאל מרשותו וכו'. נראה לבאר
המחלוקת, דהנה בודאי אין אדם פועל חלות איסור
שיחול בזמן שאינו בעלים, ואדם אוסר, בע"כ ל"ל דחל עכשיו,
וכי"כ בהדיא בגמ' דף מ"ז ע"ה בשם הריב"ז א"ש
הירושלמי דדוקא באוסרו מעכשיו ולכשיאל מרשותו.

והא דחל איסור גם לכשיאל מרשות יש לבאר באי מצי
אופנים, או דכיון שהוא בעלים לעולם יכול לאסור
לעולם, ומה שמוכר אח"כ אינו אלא שינוי הצטלח מכאן
ולכאן, אבל האיסור כבר חל לעולם ע"י מי שהי לו בעלות

לעולם בשעת חלות האיסור, או דכיון שהוא התפוס בחפץ
היום באיסור גם אם לא עשהו בהדיא לגבי לעולם, אלא
מכיון דחל בחפץ האיסור ממילא נשאר לעולם. ואלו הם צי
הפי' של הר"ן בע"כ או דמתכון לעשות לעולם או דכיון דחל
לא פקע.

ודעת ר"י ור"ל דאין אדם אוסר נראה דס"ל דכל רגע
האיסור מאלד שעשו על רגע זה ולא מאלד שנתפס
האיסור בחפץ, וס"ל דא"ל להתפוס איסור לעולם אלא דכל
רגע חל איסור מאלד דיבורו. ולפי' המחלוקת אם נתפס האיסור
בחפץ מיד לגבי לעולם או עכ"פ באופן שנשאר לעולם. או
דכל רגע חל איסור מכה דיבורו.

דף מ"ג ע"א

קונם שדי שאני חורש זה. ברא"ש ורש"י פי' בפרה. מיהו
בירושלמי (מוצא בק"ה) מפי' בשדה. ולפי' י"ל ראי'
ליסוד הר"ן, ע"ז ע"ב, דלא רק הנאה אפשר לאסור אלא
שאר פעולות כזריקת נרור ג"כ, דאין החרישה השתמשה
בשדה, ודו"ק.

==

מ"ט דרי יוסי קסבר הפקר כמתנה וכו'. וכתב הר"ן דיכול
לחזור בו עד שמגיע לידו של מקבל, וכן מוכח בגמ' מ"ד
ע"ב. והנה לכאוי יש לחקור בשיטת ר' יוסי אם הפקר זה חלות
דין הפקר אלא שדינו לרי יוסי שיש זכות לכל אדם לזכות
ולחכי' הוה הפקעת בעלות, או דלא חל כלום ולי"ה אלא רשות
לזכות, ומוכח דלי"ה חלות דין, דאלי"כ מה שייד חזרה, וכי"כ
בתורה הרי דקודם דאתי לידו לאו כלום הוא.

ולפי' ל"ע דרי יוסי לא אחיה כבית הלל דס"ל דאין הפקר
חל אלא לעניים ולעשירים כשמיטה, ובשלמא אם חל
אחיה חלות י"ל דרק כה"ג, אבל לרי יוסי דלי"ה טפי מרשות
מ"ע לא יחול הפקר לעניים. ואפי' לצי"ש משמע דזה ילפותא
דילפינן מפאה דשייד הפקר לעניים, אבל לפי ר' יוסי הא ל"ש
שום דינים בזה, ולי"כ.

ואשר נראה לומר בזה, דלעולם הוה חלות, ואין זה רשות
גרידא, ומה דיכול לחזור הוא ע"י מעשה ביטול
מכה אתי דיבור ומצטל דיבור, דאפי' שחל דין הפקר, כיון
שכל עיקר דין זה אינו אלא חלות שעל ידו יוכל לחול חלות
אחר של זכיה, אבל עדיין אינו גמר בפני"ע, שפיר הוה בגדר
דיבור, וכמו שמצינו בשליחות דיכול לבטל, אפי"פ שחל שם
שליח, וחזין שיעת הרמב"ם דמדאחי יכול לגרש גם אם
נשתטה השולח ובע"כ דחל אחיה דין מסירת כת, ומי"מ אפשר
לבטל כיון דאין זה אלא חלות שליחות שדינו לפעול דין ואין זה
גמר דין בפני עצמו, לכן הוה עדיין בגדר דיבור ושייד ע"ז
אתי דיבור ומצטל דיבור.

סימן טז

סוגיא דסימנים במסכת ב"מ דף כ"ז ע"א וע"ב:

מתני' אף השמלה בכלל היתה כו' יש לה סימנים ויש לה תובעין. ורש"י (ב"ק דס"ו) פ"י דיאוש נפקא לן מאשר תאבד כו' יצאה זו שאבודה ממנו ומכל אדם כו' כדיליף בירושלמי וכמ"ש תוס'. ולכך פירש"י ז"ל דממעט כשאין לה תובעין שנתייאש והפקר ותמה תוס' ב"ק (שם) דלמי ישיב ולמה צריך קרא למעוטי ע"ש: **ונראה** ליישב דהא ר' יוסי בנדרים סבר גם בהפקר גמור דלא נפיק מראשותא דמרי' עד דאתי לרשות זוכה ע"ש. ואף דקי"ל כרבנן. מ"מ ביאוש כ' הפוסקי' דדינו כמו הפקר לר"י דעד דזכי לא יצא מרשותו ע"ש בב"ק וא"כ בשלמא בהפקר שהוא מדעתו ורצונו שפיר מותר לכל אדם לזכות בו אבל ביאוש כיון שאינו רוצה להפקירו רק ממילא במה שמיואש אצלו שלא יהי' לו עוד החפץ בזה אמרה תורה שנעשה הפקר ממילא כנ"ל. וא"כ כמו דקי"ל לעיל ברוא' אבידה לפני יאוש והמתין לה עד שנתייאש עובר בלא תוכל להתעלם כו'. דמחוייב ליקח אותה מיד לפני יאוש כדי שיחזרוהו לבעליו ושייך השב תשיבם כנ"ל. וממילא גם אחר יאוש שפיר הוי ס"ד כיון דלא יצא מרשותא דמרי' עד דאתי לרשות זוכה כמו לר"י כנ"ל. ממילא אסור לו לזכות לעצמו דהא במה שזוכה בו מוציאו מרשות בעל האבדה והוא בכלל לא תוכל להתעלם והשב תשיבם שיזכה בו עבור בעליו ולא יצא כלל מרשותו ויקויים השבה כמו בקודם יאוש שאינו רשאי להמתין עד שנתייאש ויוכל לזכות לעצמו. וכשהמתין לא מהני כשחוזר ונתנו דמתנה הוא דיהיב לי' ועדיין לא מקיים השבה כנ"ל. משא"כ בהנ"ל שפיר אם יקחנו בשביל בעל אבידה ולא יזכה בו לעצמו יקיים השבה שלא נפיק כלל מרשותי' דמרי' כיון שלא זכה בו. ממילא היא בכלל החיוב השבה ולא תוכל להתעלם כנ"ל. וזה לא מוכח מאשר תאבד כו' דשם מיירי ומצאתה שזכה בה לעצמו שפיר מהני דכבר נפיק מרשותי' דמרי'. ועוד דהתם כשאבודה מכל אדם לכ"ע הוו הפקר מיד דגם ר"י מודה בזה כיון שאינו תלוי בדעתו דאף שמרדף אחריה נעשה כצוות על ביתו שנפל כו' כדאמר בש"ס. ושפיר רשאי לזכות כיון שכבר יצא מרשותו. משא"כ ביאוש שתלוי בדעתו שהוי כהפקר לר"י הוי ס"ד דצריך ליקחו ולזכות בשביל בעל האביד' ויליף משמלה דכשאין לה תובעין היינו כשנתייאש אף דלא נפיק מרשותי' מ"מ לא חייבה התורה בהשבה כלל וממילא אינו מחוייב כלל ליקחו בשביל בעל האבידה דאין חיוב כנ"ל

ושוב רשאי לזכות בו לעצמו כנ"ל. וממילא הוא שלו דקניא ביאוש כנ"ל:

עוד נראה עיקר לע"ד דגם יאוש דאבידה נפיק מיד מרשותי' כמו הפקר דאין סברא בשמעני' דאתייאש שיועיל כשאח"כ חוזר בו ומרדף אחרי' אף קודם שמצאו זה. ומסתימת הפ' נראה דכשנתייאש מהני ועדיין צ"ע. אמנם נראה ליישב הנ"ל דהנה הרמב"ם ז"ל פ"ב מהל' נדרים כ' דהפקר הוא כמו נדר שאינו רשאי לחזור בו ע"ש בכ"מ שהביא סיוע מהא דנדרים דבעי אי יש יד להפקר כו'. ותמוה מאוד מאי ענין זה וכי אם רוצה לעשות איסור מהני חזרתו הא נפיק מרשותו כדמשמע בכל דוכתי. אמנם נראה הטעם דהא ר"י דסבר דלא נפיק מרשותו עד דאתי לרשות זוכה היינו משום דכמו במתנה אף שאמר הנותן לך משוך וקני מ"מ לא יצא מרשותו עד שזה עושה קנין כן בהפקר הוי כנותן רשות לכל מי שירצה יקנה ומ"מ לא יצא מרשותו בדיבור עד שעושה זה הזוכה קנין בו כנ"ל. ורבנן ס"ל דבשלמא מתנה אף שאומר משוך וקני מ"מ לא נסתלק הנותן כלל עד שיזכה זה דהא אינו רוצה להסתלק מקודם דמהאי טעמא דאינו רוצה שיוכל אחר לזכות בו ואינו מסתלק עד שעושה זה קנין ולכך לא יצא מרשותו מקודם קי"ל דלא כרשב"ם בנותן מתנה לחבירו ואמר א"א בה דלא הוי הפקר משום כי יהיב מתנה אדעתא דליקבל ע"ש ב"ב דף קל"ח בתוס' וברא"ש אבל בהפקר כיון שרוצה שיוכל לזכות מי שירצה ממילא נסתלק מיד. ושוב מהני הסילוק דיצא מרשותו לגמרי וזה מהני מיד כיון שהסילוק מיד דאין קפידא מי שיזכה כנ"ל:

אמנם הא קי"ל ריש הכותב ובכמה דוכתי דאומר דר"ד כו' ידי מסולקת הימנה לא מהני. דכשאומר על חפץ שלו שבידו שמסלק עצמו דאינו מועיל וע"כ שאינו מסתלק מדבר שהוא שלו בדיבור לחוד וא"כ בהפקר למה יועיל ניהו דהסילוק מיד מ"מ בדיבור לא מהני. אך נראה דהסילוק הוא כמו דמצינו בדבר שאין מקפיד עלי' דקי"ל דיכולין ליקח מי שירצה מ"מ ודאי דיכולין הבעלים לחזור בהם ולהקפיד דלא יצא כלל מרשותו במה שאינו מקפיד. רק כשזכה בו אחר אז כשאינו מקפיד ודאי דאין יכול אח"כ לחזור בו ולהקפיד כיון שכבר זכה יצא בזה מרשותו כיון דאז הי' רשאי אבל לחזור בו שפיר רשאי קודם שזכה אחר. ולמה לא אמרינן ג"כ שיצא מרשותו מיד כשאינו מקפיד עלי' אך הטעם משום זה עצמו דבאמת סילוק לגמרי אם הי' מסתלק שפיר היה יוצא מרשותו. רק דיבור כיון שיוכל לחזור בו לא מיקרי כלל שנסתלק

דמיירי בע"ז של עכו"ם יעו"ש, אי"כ לא הוי הפקר מדעת, ורק ככל איסוה"ג דעלמא דהוי שלו, ול"ש לפטור מטעם דידך וידו שוין, דבאמת אין שויב כלל, והוא נקרא בעלים, ויצא לנו מזה חדוש לדינא דבאיסוה"ג, יהי איסור טבל, ועין פסחים ל"ג ע"א לענין מפריש תרומה חמץ, ועי' בשאג"א סי' צ"ז שהאריך לענין איסוה"ג אי מקרי דגנך, ובאמרת להמבואר בב"ק דס"ו: דבחמץ כיון דמטא זמן איסורי' מייאש מיני', אי"כ פשוט דבכל איסוה"ג אף אם אינן הפקר גמור, מ"מ יאוש בודאי הוה, וגם יאוש פוסט ממעשר, אכן אם נימא דביאוש בעי דוקא דאתי ליד זוכה, אי"כ אפשר דבאיסוה"ג ל"ש זה, וצ"ע עוד.

ודע דיש לי מקום עיון, בהאי ברייתא דפסחים ד"ו: דבזמן שאין הבעלים מקפיד עליהן, מותרים משום גזל ופטורין מן המעשר, דלכאוריה נראה דלא מיירי בהפקירן בהדיא, רק דידעינן לדעתו דבעה"ב, שאינו מקפיד עליהן, ומש"ז מותרין משום גזל (ועי' במחנה אפרים ה' גזילה סי' ב' ג') ופטורים ממעשר דדינן כהפקר, אבל לאו בהפקר ממש איירי, ולכאורה בהפקר כזה, בודאי ברשות הבעה"ב, לחזור בו בכל שעה, ולהיות מן המקפידים וכן מסתבר, דהלא לא חל ע"ז הפקר גמור, דנימא דאינו יכול לחזור בו כבעלמא לדיון, אי"כ למה באמת דין הפקר ע"ז לענין מעשר, וצ"ל דעכ"פ כיון דהרשות ביד כל אחד לזכות בו, ואחר זכייתו שוב לא מהני הקפדת הבעלים, ממילא הוי בזה כמו בהפקר ממש לר"י, דג"כ לא יצא מרשותו ויכול לחזור בו, ומ"מ פטור ממעשר, כיון דכל הקודם זכה וכמ"ש לעיל, אבל לפי"ז ה' נראה לכאורה בזכו הבעלים עצמם בהן, ל"ש לומר דזכו מהפקירא וכמו אחר דמו, וכמ"ש הר"ן ז"ל בנדרים לר"י, דהא עכ"פ לא ה' בזה הפקר ממש וממון קא זכו, והוי הזכי' דבעה"ב בזה כמו חזרה, דחזר להיות מקפיד עליהן, ומסתבר דבכה"ג יתחייב במעשר, כמו בחזרו הבעלים לר"י, דמחויב כמעשר כמבואר בר"ן ז"ל שם, אף דג"כ קודם חזרה, ה' ביד כל אחד לזכות בו, ואז לא ה' מהניא החזרה, ולפי"ז צ"ע מ"ש רש"י ז"ל בפסחים שם, ופטורים מן המעשר אם ליקטן בעה"ב, או נתנן לאחר, הרי דגם בליקטן בעה"ב ס"ל דפטור, והחכמה לחלק, דבחזרו"ז ממש לר"י הוי כעוקר למפרע, משא"כ בזה דלא עקר למפרע, ורק עתה הוא דקפיד, וראיתי ברמב"ם פ"א מהל' מעשרות ה"ב, מביא דין הברייתא, דוקא באחרים שלקטו, ולא בבצל הבית עצמו, ודלא כרש"י דל, ואולי הוא מחאי טעמא שכתבנו, ועי' במח"א ה' גזילה שם שהאריך בזה בדבר שאין הבעלים מקפידים, אם הוא הפקר ממש, ולכאורה צ"ע מהא ברייתא דמותרות משום גזל, ולמ"ש במח"א שם לחלק, בין דבר דאינו מקפיד רק לגבי זה, לדבר שאינו מקפיד לגבי כרע איש, ועי' בנוביץ אה"ע סימן נ"ט ובתניא סימן ע"ז מש"ש, ופשיטא ל' דיאוש עכ"פ חוי, ולפי"ז יהי פלוג

דינא זה שידך וידו שוין, ואף פירות שביעית דהפקר הם, הרי ידך וידו שוין, ומה הוכיח, דשביעית לאו מטעם הפקר פטור, ונ"מ להיכא שנעל כרמו, שלעולם לא ה' שום אדם יכול להכנס בה, דבזה לא מיפטר מטעם ובא הלוי, ולא דמי למפקיר כרמו, והשכים בבקר ובצור, דפטור מן המעשר, דהתם מ"מ בשעה שהמקיר, ה' אחרים יכולים לזכות בו, דהפקר בעי בפני ג' שיוכלו לזכות בו, הלכך באותה שעה קרינן ב' ידך וידו שוין, משא"כ אם לעולם לא ה' שום אדם ביכולת לזכות בו, לא מפטר מובא הלוי, וזה תורד שם, הרי דפשיטא ל', דבכה"ג ליכא דין הפקר, לפטור ממעשר מן ובא הלוי, ולכאורה אף בקונם הכי הוא, אף דיש לחלק קצת, ועוד יש לומר בקונם, דכיון דאסור בהנאה להמורד, ובאיסור הנאה ל"ש זכ' כלל, ול"ש לומר דיש לו חרין עמך, שו"מ בקרא להטריא ברה"ט דט"ו דפשיטא ל', דבכה"ג ליכא דין הפקר לענין מעשר יעו"ש.

ובתוספתא

פ"ה דכלאים איתא, כלאי הכרם מותרים משום גזל, ופטורים מן המעשרות, כלאי זרעים אסורים משום גזל וחייבים במעשר, ופשוט ד' התוספתא מדחלי דין מעשר בדין גזל, נראה הטעם דפטור מן המעשר מטעם הפקר, וכן הוא לישנא דמתני' דמעשרות שמוכא בב"מ דכ"א: וכן בברייתא בפסחים ד"ו: וכולהו מחד טעמא נינהו, ולכאורה צ"ע מאי שידך באיסורי הנאה לפטור מצד הפקר, דהוא מקרא דובא הלוי, דיצא זה שיש לו חלק ונחלה עמך, ומאי זכ' שייכא באיסורי הנאה, ועי' בר"ן פ"ג דע"י, אבל באמת איש, דלשון זה שיש לו חרין עמך, שכ' תוס' בכ"ד, הוא לישנא דספרי בס' ראה, אמנם בירושלמי פ"א דמעשרות, איתא דרשה זו בלישנא אחרינא, ממה שיש לך ואיך לו חייב את ליתן לו, יצא לקט שידך וידו שוין, ואמר שם, דהקדש נמי יש למעט מהאי קרא, דג"כ ידך וידו שוין בו, ועי' במפרשים שם, אי"כ להך לישנא, כל מקום שיד שניהם שוה פטור, וממילא גם באיסוה"ג פטור, דשניהם אין להם, וידך וידו שוין, כמו בהקדש, ובז"א סימן ט"ו הק' מירושלמי (פסחים פ"ב) בעשה כרי והשתחוה לו ומרחו, דמבואר שם להדיא, דבאיסוה"ג ישנו לאיסור טבל, והנראה בזה, להטעם דהוי הפקר, דבאמת דעת הרבה ראשונים דל' דאיסוה"ג הוי שלו, וכן מסקנת גדולי האחרונים דל, עי' גנתיבות סי' הע"ר, ועי' בבית הלוי ח"א סימן מ"ח שהאריך בזה, והביא ד' הר"ן דל בנדרים דפ"ה, שכ' דהאוסר נכסי' על עצמו, כל' הקודם בהם זכה דנעשו הפקר, ואין סתירה מזה להראשונים דל, דאיסוה"ג הוי שלו, דהכא באוסר עלי' נכסי' בקונם, הוי כהפקר מדעת, ועי' מה שכ' בזה באוה"ת ח"ג סי' ט', ולפי"ז ה' נראה, דבזו"ר כלאי הכרם, ג"כ הוי כהפקר מדעת, דבעצמו אוסרן ומשוי אותן כעפרא בעלמא, ועי"כ פטור ממעשר דידך וידו שוין, אבל בההיא דהשתחוה לכרי, י"ל דמיירי בע"ז של עכו"ם, ושם בז"א עוד הכריח

ממכירת מבכרת, אע"ג דיש דיעות במרדכי דחולין וכסף משנה בדעת הרמב"ם דבכור בזה"ז דרבנן, כבר הארכתי במקום אחר דאין דעת רוב הפוסקים נוחה מזה ולא קיי"ל הכי, אלא שכבר כתבתי לעיל דבבכור מקלינן טפי להמציא קנינים לפטור מבכורה משום קדשים בזמן הזה:

ועיינתי בכל דברי קדשו ומצאתי בהם הרבה דברי טעם וזקנים ונחמדים מזהב ואדרכמונים, ויש לי הרבה אריכות במקומות אחרים בענינים אלו ובפרט במתנה על מנת להחזיר, ואין הפנאי מסכים כי הפסיקוני עוברי דרכים דרך הרבים המוטל עלי אי"ה עוד אקח מועד. ותמהני מ"ש הדר"ג נ"י אלשון הרמב"ם פ"ג מזכיה ומתנה [ה"ט] בין שהתנה להחזיר מיד בין שהתנה להחזירה לזמן קצוב וכו', והוקשה לו שדרך לשנות הפשוט תחלה, יעיין סמ"ע סי' ע"ב סק"ז ובכתובות כ' ע"ב תוס' ד"ה אחד וכו'.

נכאן אשלם נדרי להעתיק איזה דבורים מחי' למס' נדרים ספ"ד [מ"ג ע"א] בסוגיא דהפקר מה ששייך לפלפולא הדא:

אף הפקר עד דאתי לרשות זוכה, ואע"ג דהפקר משביעית נפקא [כירושלמי פאה פ"ו ה"א] מ"מ הפקירא דרחמנא אפקעתא דמלכא היא וכל היכא דאיתא בי גזא דרחמנא איתי' והוי ליה אתי ליד זוכה, והוא הדין הפקר בית דין אפקעתא דמלכא היא ולא בעי' אתי ליד הזוכה דאי לא תימא הכי להר"ן דכ' לקמן [מ"ד ע"ב ד"ה ופרכי'] לר"י הפקר ב"ד הוא וקשה הא לא אתי ליד הזוכה אע"כ כנ"ל. ובר"ן ריש פסחים כתב דביטול מטעם הפקר אע"ג דלא אתי ליד הזוכה מ"מ כיון שאינו ברשותו של אדם וכו' בגלוי דעתא בעלמא סגי, נ"ל פירושו כיון דחידוש הוא דהרי רחמנא אפקרי' ולא בעי' אתי ליד זוכה וחידוש הוא שחדשה תורה אין לך בו אלא חידושו כשלא סילק ידו אבל אם גם הוא סילק ידו ממנו אע"ג דמדין הפקר לא הועיל לר"י שהרי לא אתי ליד זוכה מ"מ הרי כבר רחמנא אפקרי' בלאו הכי ולא צריך אתי לידי הזוכה, ולכן צ"ע במפקיר נזקיו ובורו ברה"ר מה יענה הר"ן בזה:

ובירושלמי דפסחים [פ"ב ה"ב] המפקיר חמצו ביי"ג פליגי ר"י ור"ל אי מותר אחר פסח, והוה בעי' למימר דפליגי בפלוגתת ר"מ ור"י,

ופי' רשב"א בתשו' סי' ע' מאן דמתיר כר"מ ומאן דאסיר כר"י דבעי ליד זוכה, ושוב חזר בו ירושלמי כ"ע כר"מ וחיישינן להערמה והביאוהו הפוסקים בהל' פסח [סי' תמ"ח]. ונ"ל דאפילו להס"ד לא הוה ס"ל דלר"י אסור מדינא דא"כ למה פליגי בלאחר הפסח לימא עובר בכל יראה אע"כ כהר"ן דאפקעתא דמלכא לא בעי אתי ליד זוכה, אלא הוה ס"ד דלר"י אסור מפני מראית עין כיון דבעלמא לא מהני הפקר אא"כ אתי ליד זוכה, ואפשר דלא אמרו אלא בהפקירו ביי"ג ושוב לא ביטלן באור לי"ד אבל בדק וביטל לא ס"ד דאתי לאיחלופי וכהר"ן:

מבאן ואילך אינו יכול לחזור בו, עי' פי' הרא"ש בסוף דבריו שכ' והקשה מה הועילו חכמים בתקנתן ע"ש שלא זכיתי להבין תירוצו, ואמנם לפמ"ש והעלה ט"ז בא"ח סי' רמ"ו [סק"ה] וס"י תמ"ח דאסור לאחר לזכות בו דהוה כמערופיא של חבירו, א"כ הני רמאי היו רגילים להפקיר, כעין שמבטלים חמץ ונכנסו לחרם מיד והיו בטוחים ששום אדם לא יכנס בו דהוה מערופיא שלו ונמצא בטלת תורת מעשר, ע"כ התקינו שיהיו יכולים לחזור בו וכשיכנס, ע"ז האופן יהיה דינו כחזור בו אלא יאמר אינני נכנס בו אלא בתורת זכיה מהפקר ואני נכנס בצד זה ואחר יכנס בצד אחר וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול ואהני תקנת חז"ל:

ויש לתמוה על השיטה בא"ח סי' רמ"ו [סעיף ג'] שאפילו אינו מפקיר בהמתו אלא לשבת מהני, הא בשמעתין וכל הפוסקים מוכח דהפקר לזמן כ"ע מודים דבעי אתי ליד זוכה, וצ"ל כיון שהוא ביד גוי בשכירות מהני, וצ"ע בשיטה מקובצת שלהי ב"מ גבי הבטה בהפקר ע"ש היטב ועיין תוס' ב"מ י"ב ע"א ד"ה ויצא וכו' וע"ש בנימוקי יוסף, ולהנ"ל משכחת בהפקר לזמן וצ"ע:

ועיין ר"ן בשמעתין אי נכנס בו בסתם אי תלינן בזכיה או בחזרה, וצ"ע לרמב"ם [הל' נדרים פ"ב הי"ד] דהפקר כנדר ואסור לחזור בו מהכ"ת לתלות בחזרה דאיסורא ולא בהיתרא, ודברי קצה"ח סי' רע"ג אינם מבוררים במחכ"ת ע"ש דודאי תרוייהו איתא קנין ונדר וצריך לקיים נדרו להקנות אותו הקנין לעלמא ופשוט. ועיין לעיל כ"ח ע"ב פדאן חזרות וקדושות לשיטת רשב"א שבר"ן שם כ"ט ע"א דה"ה במקח לזמן ע"ש צ"ע בהפקר לזמן וחזור

קנהו לעצמו. הנה דברי הרמב"ם הללו דהפקר ה"ה כמו נדר שאסור לחזור לו בו, תמוהים מאד, דאיוה שייכות יש בין הפקר לנדר, דלכאורה הרי עיקר יסוד דינא דהפקר הוא מה שמסלק רשותו מהחפץ ומפקירו לכל ועי"ז נפקע הבעלות שלו מהחפץ, וא"כ הרי הוא כמו קנין דשוב אינו יכול לחזור בו, ומה הוא זה שכתב הרמב"ם שאסור לחזור לו בו כמו נדר. וכבר נתקשו בזה גדולי האחרונים והרבה מהם נטו לומר דהפקר הוא מטעם נדר ממש, וגם מרן הב"י ז"ל כתב כן בחו"מ סי' ר"ע ובאר"ח סי' תל"ד, ועיין בקצוה"ח שהאריך בזה.

ואשר נראה לומר בזה, דלכאורה עיקר יסוד דינא דהפקר הוא מה שמסלק רשותו מהחפץ ומפקיע הבעלות שלו ממנו, ועי"ז ממילא הוא נעשה הפקר לכל, והנה, אם נאמר כן, הרי באמת קשה מה דסברי ב"ש לקמן רפ"ו דהפקר לעניים ולא לעשירים הוי הפקר, ומשמע בב"מ ד' ל' בעובדא דריב"י דגם לב"ש נעשה הפקר רק לעניים אבל שיזכה בו עשיר לא, וכן כתב להדיא הראב"ד בפ"י למס' עדיות פ"ד מ"ג. יעו"ש. והא דאיתא לקמן בירושלמי רפ"ו: א"ר אבון בר"ח הפקר לעניים וכו' בהן עשירים תפלוגתא דר"מ ור' יוסי, ע"ד דר"מ, דאמר כיון שאדם מפקיר דבר יצא מרשותו, הפקירו הפקר; ע"ד דר"י, דאמר אין הפקר יוצא מתחת ידי בעלים אלא בזכיה, אין הפקירו הפקר, — אין הפ"י דלר"מ הוי הפקירו הפקר גם לגבי עשירים, דיכולים לזכות בו, אלא כוונת הירושלמי דלר"מ אם זכו בהן עשירים בגזילה לא נתבטל עי"ז ההפקר לעניים; וכן מדויק לישנא ד"הפקירו" הפקר, היינו מה שהפקיר לעניים הוי הפקר, ונפ"מ דגם ביד העשירים פטור הוא מן המעשרות; אבל לר' יוסי דסבר דאין הפקר יוצא מרשות בעלים עד דאתי לרשות זוכה, אין הפקירו הפקר כלל, כיון דזכו בהם העשירים בגזילה ולא בא לרשות זוכה נמצא דנתבטל לגמרי הפקירו לעניים ומחויב הוא במעשרות [עיין בביאור הגר"א שם דפ"י דלר"מ הוי הפקר גם לגבי עשירים דיכולים לזכות בו, ודבריו צ"ע]. עכ"פ הרי נתבאר דלב"ש הוי הפקר רק לעניים ולא לעשירים, ואפ"י ב"ה לא פליגי אלא משום דילפי משמיטה דבעינן דיפקיר גם לעשירים, אבל בהפקיר לישראל ולא לנכרים, וכן בהפקיר לאנשי אותה העיר ולא לעיר אחרת, גם ב"ה מודים דהוי הפקר אליבא דר' יוחנן בירושלמי שם. וזה באמת קשה, נהי דלעשירים לא הפקיר, מ"מ כיון דיסוד דינא דהפקר הוא מה שמסלק רשותו מהחפץ ומפקיע הבעלות שלו ממנו, א"כ למה לא יוכלו גם העשירים לזכות בו, כיון

דהפקירו לעניים נמצא דהחפץ הוא בלי בעלים והרי הוא הפקר לכל, ומה שייך לומר דלגבי עניים לא הוי בעלים על החפץ ולגבי עשירים אכתי הוי בעלים עליו. וכן קשה מה דאיתא בנדרים ד' מ"ד, דר' יוסי סבר דאין הפקר יוצא מרשות בעלים עד דאתי לרשות זוכה, וגם רבנן דפליגי עלי' מודים היכא דיש הוכחה דהמפקיר נתכוון לזה, כגון במפקיר לזמן, דכיון שלא רצה להפקירו הפקר עולם אמדינן לדעת' דלא ניחא ל' דליפוק מרשות' עד דאתי לרשות זוכה, כמבואר שם בסוגיא דגם רבנן מודים בזה דלא הוי הפקר עד דאתי ליד זוכה, וזהו מן התורה, כמו שביאר שם הר"ן; וגם מבואר שם, דעד דלא זכה בה בין הוא בין אחר, יכול לחזור בו ומחויב עדיין במעשר עד שיזכה בה אחר או הוא בעצמו בתורת זכיה לא בתורת חזרה. והנה, מדשייך גבי בעלים עצמו זכיה בתורת הפקר, ע"כ דיש על החפץ תורת הפקר, ואפ"ה עדיין הוא ברשות הבעלים עד דאתי לרשות זוכה, וזה ודאי קשה, דכיון דיסוד דינא דהפקר הוא מה שמסלק רשותו ומפקיע הבעלות שלו מהחפץ, א"כ איך יתכן דיהי' תורת הפקר על החפץ וגם יהי' עדיין ברשותו עד דאתי ליד זוכה, ולכאורה זה תרתי דסתרי.

ומכל זה נראה, דאיכא תרי דיני הפקר: חדא מה שהחפץ הוא בלי בעלים, כגון נכסי מדבר וגר שמת ואין לו יורשין, דממילא נעשה החפץ הפקר לכל, והיינו דין הפקר דממילא; ועוד איכא דין הפקר ע"י הבעלים, ועיקר יסוד דינא דהאי הפקר אינו מחמת סילוק רשותו והפקעת הבעלות שלו מהחפץ, דזה גופא קשה, דאיך יכול להפקיע הבעלות שלו בלי קנין, אלא עיקר יסוד דינו הוא משום דאיכא "חלות תורת הפקר", וע"י אמירתו "יהא זה הפקר" חל על החפץ "תורת הפקר" ונפקע אח"כ הבעלות שלו ע"י הדינים של תורת הפקר שיש על החפץ.

ולפ"ז הרי ניחא כל הקושיות הנ"ל ואתי שפיר מה דב"ש סברי דשייך הפקר לעניים ולא לעשירים, דכיון דהא דהפקר הוי אינו שלו לאו דהוא ממש אינו שלו, אלא דע"י הדינים של חלות תורת הפקר נעשה כאינו שלו, וע"כ שפיר שייך לומר דלגבי עניים דאיכא תורת הפקר לגביהו הוי החפץ אינו שלו, אבל לגבי עשירים עדיין הוא בעלים על החפץ, וכן ניחא מה דסבר ר' יוסי דשייך תורת הפקר על החפץ וגם יהי' עדיין ברשות הבעלים עד דזוכה בה אחר, דכיון דכל יסוד דינו מה דחל תורת הפקר על החפץ, א"כ שפיר שייך תורת הפקר כזה דיהי' בעלים עליו עד דאתי לרשות זוכה, ודוק.

והיה פטור מן המעשר מקרא דבא' הלוי⁴²², והנה התפסת לדקה ביארנו לעיל בפרק כ' (אות ג') דגם לשיטת רב האי גאון ז"ל לדקה אינה רק כנדר, ענין הנדר הוא ענין התפסת החפץ להוליאו בלדקה.

ל'בן נראה דגם הפקר הוא ענין כזה שמיוחד ומזמין את החפץ שיהא תשמישו בדרך הפקר כפאה ולקט לז"ש, ולז"ה כשמיטה, וע"י דבורו חל ענין זה שנעשה דין שיכול כל אדם להשתמש כדבר המופקר ודין זה חל על החפץ, ומש"ה יש בזה תורת התפסה באומר זה כזה, כמו שהבאנו דברי הרמב"ם שלמד מסוגית הש"ס דנדרים הנ"ל דמיציעא בש"ס רק ציד, אבל אם אמר זה כמו זה הוא הפקר ודאי דהוי התפסה מפורשת, ודין זה חל אף אם נאמר דלא ילא מרשות בעלים⁴²³.

ורק דאיכא דין נוסף בהפקר שאם הוא רוצה להפקיע את הבעלות יכול הוא להפקיע ע"י התפסת תורת ההפקר בחפצא, אבל יסוד תורת ההפקר הוא החלות דין בחפצא שכל אדם רשאי לזכות בו, ויסוד ביאור זה כתב לבאר גם בתורת זרעים (פ"א דפאה מ"א), דיעו"ש שכתב דהנה לכא' עיקר יסוד דין הפקר הוא סילוק רשותו מהחפץ והפקעת הבעלות, ועי"ז ממילא הוא דנעשה הפקר לכל, אכן לפי"ז קשה מה דסבירי ב"ש שם רפ"ו דהפקר לעניים ולא לעשירים הוי הפקר, ואפי' ב"ה לא פליגי אלא משום דילפי משמיטה דבעינן דיפקיר גם לעשירים, אבל בהפקיר לישראל ולא לנכרים, וכן בהפקיר לאנשי אותה העיר ולא לעיר אחרת, גם ב"ה מודו דהוי הפקר, וזה באמת קשה דנהי דלעשירים לא הפקר, מ"מ כיון דיסוד דין הפקר הוא סילוק רשותו והפקעת בעלותו, א"כ למה לא יוכלו גם העשירים לזכות בו, כיון דהפקירו לעניים נמצא דהחפץ הוא בלי בעלים והרי הוא הפקר לכל, ומה שיך לומר דלגבי עניים לא הוי בעלים על החפץ ולגבי עשירים אכתי הוי בעלים עליו. עוד הק' מהא דאיתא בנדרים (דף מד.) דר' יוסי סבר דאין הפקר יוצא מרשות בעלים עד דאחי לרשות זוכה, וגם לרבנן הוא כן במפקיר לזמן, וזה קשה ודאי, דכיון דיסוד דין הפקר הוא סילוק רשותו מהחפץ א"כ איך יתכן דיהיה תורת הפקר על החפץ וגם יהיה עדיין ברשותו עד דאחי ליד זוכה, ולכאורה זה הוי תרתי דסתרי. ועל כן ביאר שם, דע"כ איכא תרי דיני הפקר, חדא מה שהחפץ הוא בלי בעלים, כגון נכסי מדבר וגר שמת ואין לו יורשין, דממילא נעשה החפץ הפקר לכל, והוא דין הפקר דממילא, ועוד דין איכא בהפקר ע"י הבעלים, ויסוד דין הפקר זה אינו מחמת סילוק רשותו והפקעת הבעלות שלו מהחפץ, דזה גופא קשה, דאיך יכול להפקיע הבעלות שלו בלא קנין, אלא עיקר יסוד דינו הוא משום דאיכא "חלות תורת הפקר", וע"י אמירתו "יהא זה הפקר" חל על החפץ "תורת הפקר" ונפקע אח"כ הבעלות שלו ע"י הדינים של תורת הפקר שיש על החפץ. ולפי"ז א"ש מה דשייך הפקר לעניים ולא לעשירים, והיינו דעשה את חלות ההפקר על החפץ רק לעניים, וכמו דבנדר ובקונם יכול להתפס על החפץ חלות איסור רק לאדם מסויים, ה"ג לגבי התפסת חלות הפקר על החפץ שייך שיהיה רק לאדם מסויים. וכן ניחא מה דלר' יוסי שייך תורת הפקר

קנינים, וע"י לעיל בפ"ט מה שכתבנו בזה, אלא דענין זה להפקיע קנין הבעלים ע"י אמירה בלי קנין נעשה ע"י אמירת הפקר, היינו שיאמר הרי הן מופקרים לכל, וענין זה הוא ענין נדר, ועי"ז בא הענין מה שיואל מרשות בעלים⁴²¹, וראשונה עלינו לבאר ענין הנדר שבו.

ד' והוא דבמס' נדרים דף ז' ע"א שהבאנו מוכח דבהפקר איכא שייכות לדקה אלא דחלוק מלדקה, דלדקה לעניים, והפקר צין לעניים וצין לעשירים, ונראה דגם לז"ש דמהני הפקר לעניים ולא לעשירים אין זה כלדקה ממש, דאל"כ למה חלקו הפקר לחוד ולדקה לחוד, ולמילף ממתנות עניים, ולז"ה דלא מהני כלל הפקר לעניים ולא נמחדש שום דבר ע"י הפקר כזה, ואם היה הפקר לעניים קנין לדקה לעניים היה נשאר ככה"ג כדין לדקה

421. והיינו דבאמת יש כח ביד האדם להפקיע את בעלותו, ולא אמרינן דלא נמחדש בפרשת קנינים אלא רק שיכול האדם לחדש בעלות כגון לקנות ולמכור, אבל להפקיע בעלות אינו יכול כלל, ודוקא כשמוכר לחבירו דיש כאן זכיה של קונה פוקעת בעלותו משא"כ בהפקר, אלא דבאמת מצד משפטי הממון יש כח ביד האדם להפקיע בעלות לחוד, אלא דאיכא בזה חסרון מצד אחר, והוא, שהרי לחדש בעלות בעינן מעשה קנין, וא"כ ה"נ כדי להפקיע בעלות בעינן מעשה קנין ולא סגי בדעת ובדיבור לחוד, ועל כן בהפקר דליכא מעשה קנין כיון דליכא קונה על כן לא יצויר האפשרות להחיל את חלות הפקעת הבעלות, וע"י בדברי רבינו לעיל בפרק ט' שהרחיב יותר בביאור הענין, ועי"ז הוא שנאמר דין נדר בהפקר, והוא מה שביאר רבינו להלן דחיל חלות דין הפקר בהחפץ, ודין זה שוב מהני גם לדיני הממון. ובאמת לפי"ז להצד בירושלמי הנ"ל דאיכא מעשה קנין על הפקר, שוב לא הוי בעינן באופן זה להדין נדר והיה חל חלות הפקר בלא דין נדר, אלא ע"י קנין כסף היה חל דין הפקעת הבעלות. וע"י בערוך השולחן חו"מ ר"ס רע"ג דבהפקר ליכא מעשה קנין ומ"מ מהני מגויה"כ, ע"ש. ויתכן דזהו גופא מה שנתחדש בהגויה"כ בפרשת הפקר דאדם יכול להפקיע בעלות בלא מעשה קנין.

422. בעיקר גדר הנדר שבהפקר והשייכות לצדקה, ע"י בחזו"א (סי' קל"ו בסוף פ"ק) שכתב דהפקר הוי כצדקה היינו משום "דרבים כעניים חשיבי והטבת רבים מצוה והוי בכלל בפיך", ע"ש. וע"ש בשערי אמונה להגר"ק (פאה פ"ו מ"א) שכתב לדון בזה דהפקר הוי מצוה, והביא לזה ד' הר"ש שם שכתב דמשום שראה צורך עניים הפקיר, ע"ש. וכן מוכח במדרש שהש"ר (פ"א סי' ט"ו) עה"פ הנך יפה במצוות שבשדה בהפקר, וע"י באתון דאורייתא (סימן י"ז) שדחק בזה דקאי אשביעית, ולהנ"ל אי"צ לזה דקאי אהפקר ממש דהוי מצוה, וגם אי"צ לפרש כמש"כ בקרי"ס פ"ב מנדרים הי"ד דמשום דהוי מצוה ממילא הוי נדר, יעו"ש עוד בזה.

423. ביאר רבינו דיסוד תורת הפקר אינה הפקעת הבעלות דלעולם לא שייך להפקיע בעלות בלא קנינים, אלא שיסוד ההפקר הוא התפסת תורת הפקר בחפצא, וזה כוונת הרמב"ם דההפקר ה"ה כנדר, והיינו דהתפסת חלות דין בחפצא הוא מתורת דיני הנדרים,

ועל מש"כ "שאסור" לחזור כחז ח"ל, וז"ל "שאינו יכול" וכו' וכמש"ש היינו לדקה, ושם מ"ג ע"ב איפרך מילתיה דר"י ע"ש עכ"ל. ומצואר בדבריו דמפרש זכונת הרמב"ם דאף דהפקר אינו נדר הרי זה כנדר דמהני אמירה שיעשה הדבר כדין הפקר, שכל אדם יכול להשתמש בו ולזכות בו כדבר המופקר⁴²⁵.

(ה) ונראה לי שציאור הענין הוא, שהדין שחל על החפץ מועיל לדיני ממונות, דכמו בשור הנסקל שזיון שדין השור להסקל אין לנו להשגיח כלום על משפט קניני הממון, כמו כן בנידון זה כיון שיחדו הצעלים את החפץ ע"י אמירתם שיהיה הפקר לכל, נעשה דין זה על החפץ שא"צ רשות ורזון עוד מהצעלים, ועי"ז יכול אדם להפקיע קנינו מן החפץ, כיון שחל על החפץ דין זה של תורת הפקר, ודין זה שולל מהחפץ כל כח ושליטה של הצעלים, משו"ה היו מעשה קנין להפקיע לגמרי קנין הצעלים⁴²⁶, דאם ישאר עוד איזה

ובאמת נלענ"ד דאם יקבל אדם על עצמו צנדר להפקיר נכסיו, שלא יהיה עליו שום מצוה לקיים דבריו⁴²⁴, לדלידן דנענין שיהיה הפקר לכל אין צוה שום מצוה להפקיר נכסיו, ואם היה צוה איזו מצוה לא היה שותק הרמב"ם מזה, דהרי צדקה צפ"ח מהל' מתנות עניים (ה"ה) כתב שהוא בכלל הנדרים, וכן צהל' מכירה פכ"צ (הט"ו) שהזכיר הקדש ולעניים למה לא כתב גם הפקר, וכאן צהפקר כתב בלשון אחר ההפקר אעפ"י שאינו נדר הרי הוא כנדר שאסור לחזור, ולשון זה מורה להיפוך שאינו נדר, ואם אינו נדר מאיזה טעם יהיה איסור.

ונראה דמטעם זה כתב הגר"א ז"ל צציאור לחו"מ סימן רע"ג סק"ג להגיה במקום "אסור" לחזור, "שאינו יכול" לחזור, ועל מה שכתב "שאינו נדר" כתב, עי' סמ"ע, והוא דברי הגמ' דנדרים דף ז' ע"א והוא מש"כ הסמ"ע דאילו נדר היו לעניים לחוד, והפקר בין לעניים ובין לעשירים,

ואילו יעכב מאחרים מלזכות לא יעבור איסור כלל, כיון דכבר חל נדרו ויצא מרשותו, ע"ש. ויש להוסיף בזה, דאף דגם לפי"ד רבינו הרי תחילת חלות ההפקר הוי מדין נדר, מה דעושה החלות הפקר על החפצא, וא"כ נימא דע"ז קאי הלשון דאסור לחזור בו, אכן זה אינו, חדא, דמשמעות הלשון שאסור לחזור בו מורה דגם השתא איכא איסור לחזור בו, ולדעת רבינו אינו כן, דלאחר שחל מדין נדר החלות הפקר על החפץ, שוב כבר א"א לחזור בו דאינו ברשותו עוד, ולא שייך כלל איסור בזה דכבר נתקיים נדרו וכמש"נ. וע"ע במשנת אליהו שם שכתב עוד, דלאו מכח איסור הוא שחל המעשה קנין של ההפקר, אלא דחלות הדין בחיוב שחל בחפץ שיעשה בו כדינו שיהא מופקר לכל, הוא דהוי המעשה קנין להפקעת הבעלות, וע"כ זהו שהכריח רבינו בדברי הגר"א דצ"ל שאינו יכול לחזור בו. ⁴²⁶ ביאר רבינו דלאחר שחל על החפץ חלות דין הפקר, שוב איכא בזה הפקעת שליטת הבעלים על החפץ, וממילא יכול כל אדם לזכות בו בלא רשותו והסכמתו. והיינו דהיה מקום לפרש דגדר דין ההפקר דחייל בהחפצא הוא רק שיוכל כל אדם "בפועל" לזכות בו, דאמנם הוא נשאר הבעלים על החפץ ובעלותו עדיין מעכבת מלזכות בו, ורק דדין החפצא מחייב את הבעלים לתת רשות לזכות בו, ולפי"ז אי"ז כח זכיה שיש לכ"א מצד עצמו בהחפץ אלא הדבר תלוי עדיין בהסכמת הבעלים בכל רגע ורגע שרוצה לזכות. אכן ביאר רבינו דאינו כן, אלא דדין החפצא הוא שכל אדם יהא "בר זכיה" בהחפץ מצד עצמו, ולא סגי בהא דבפועל יכול לזכות בו ע"י הסכמת הבעלים, אלא צריך שיהא לכל אדם כח זכיה מצד עצמו, ולזה בעינן שיפקע כח זכיה הבעלים מהחפץ. ומטעם זה ביאר רבינו דעל כן שייך שאף המפקיר עצמו יוכל לחזור ולזכות בו, כיון שכבר חל ההפקר ע"י שפקעה בעלותו, והשתא החפץ אינו שלו, וצריך הוא זכיה מחודשת ככל אדם שבא לזכות בו, והאיסור נדר נתקיים בזה גופא שפקעה בעלותו. ונראה להוסיף בזה, דע"כ בעינן להפקעת בעלותו מהחפץ, דהנה כתב בס' יד המלך (פ"א מהל' שלוחין ושותפין ה"א) דכשם דקיי"ל דהפקר לעניים ולא לעשירים אינו הפקר, ובעינן הפקר לכל העולם כולו, ה"נ היכא

[ועי' היטב בשיעורי הגרש"ר קידושין אות ר"ב]. ומעתה מבואר דס"ל לב"ש דהפקר לעניים הוי הפקר, והיינו דיכול להפקיע את זכות העיכוב רק כלפי חלק מהעולם. מיהו יעו"ש בדבריו שנקט לפי"ז דמהניא חזרה מהפקר, כיון דהבעלות גופא לא פקעה והוי רק כח זכיה, יעו"ש. וד"צ צ"ע טובא, דבפשוטו אי איכא כח זכיה לאחרים בע"כ דפקעה בעלותו לענין זה ומה מהניא חזרה ע"ז. ועי' בשיח שמועה נדרים (סו"ס מ"א) שכתב לרד"ק נפ"מ דלפי"ז אם יפקיר החפץ ויבוא אחר ולא יזכה בחפץ אלא שימנע מהבעלים מלהשתמש, לא יהני, ובי"ד ימנעו ממנו מלעכב את הבעלים, ורק אם יזכה בו מהני שהרי אין לבעלים כח מלעכבו מלזכות, אכן לפי דרכו של רבינו דבהפקר פקעה בעלותו לגמרי אזי שפיר יהא מותר לאחר לעכב את הבעלים מלהשתמש שהרי אי"ז שלו כלל. [ועי' היטב בדברי רבינו באות ה' שביאר דע"כ בהפקר פקע מהבעלים כל כח ושליטה בחפץ לגמרי, דאם ישאר לו איזה דין בעלות הר"ז סותר את ענין ההפקר, ולהלן שם ביאר דילפי' ד"ז משמיטה שאין לבעלים שום כח יותר מכל אדם].

⁴²⁴ אכן יעויין בזכר יצחק (ס"ו ל"א) שכתב לבאר דברי הרמב"ם, דבאמת הוי הפקר מיד ויצא מרשותו, ורק דהרמב"ם בא לבאר איך זה חל בדיבור, דבכל מידי דהדיבור אינו יכול לחייבו גם קנין אינו עושה בדיבורו, ולזה כתב דכיון דיש בזה ענין נדר שאם היה מקבל עליו להפקירו היה אסור לחזור בו, כמו בהקדש אם קיבל עליו להקדיש, והוא ברור בעיני, עכ"ל. הרי שנקט דאם אדם קיבל עליו בנדר להפקיר נכסיו, חייב לקיים דבריו ואסור לחזור בו, ודלא כמש"כ רבינו כאן.

⁴²⁵ והיינו דהגהת הגר"א אינה רק על השו"ע אלא אף על לשון הרמב"ם שהוא מקור דברי השו"ע, דלא גרסי' שאסור לחזור בו אלא שאינו יכול לחזור בו. אמנם לא מצינו מקור לגירסת הגר"א. וברמב"ם פרנקל בילקוט שנו"ס ציינו שכן לשון הסמ"ג ל"ת רמ"ב שאינו יכול לחזור בו. ועי' בהערה להלן שהבאנו כן גם מהמאירי. וע"ע בדברי רבינו להלן אות ח' מה שביאר לפי"ז דבאמת ליכא איסור לחזור כלל, ורק דאינו יכול לחזור אחר שיצא הדבר מרשותו,

צמורת זכיה מן ההפקר היה מהני, ופטור מן המעשר, ובהפקר לזמן קיים דין זה להלכה לדין גס לפי המסקנה שמיחותב ר' יוחנן.

(ז) **ועפ"י** מש"כ נראה לי דביאור הענין הוא, דענין הפקר מחדש שני ענינים, יסוד ההפקר הוא שחל על החפץ דין הפקר שנתייחד להשתמשות ולשליטת כל אדם, וגמר ההפקר הוא שלילת כח הצעלים ויתרונם על כל אדם והפקעת קנינם לגמרי, וכמו שצמיתה גס הצעלים אין להם שום כח ושליטה יותר משאר כל אדם ואינו ראוי לצבור רק צמורת הפקר, כמו כן הוא דין הפקר, וסובר ר' יוחנן אליבא דר' יוסי דגמר ההפקר שהוא שלילת כח הצעלים אינו נגמר רק עד דאחי לרשות זוכה, היינו דכשאלם מפקיר נכסיו הוא עושה שני ענינים שהם אחד, שמיחד את נכסיו שיהיו מופקרים לכל, לכל מיני השתמשות שבעולם, ומסתלק עמנו מהם שלא יהיה להם שום זכות בעולם, ואם ירצה לשייר לעצמו איזה זכות וכן לעצמו, לא מהני ההפקר כלום דילפינן משמיתה שאין לצעלים שום כח יותר מכל אדם⁴²⁷, והנה לרצון נפקע כח הצעלים

כח לצעלים בזה הוא סותר לענין ההפקר, ומש"ה כיון שחל על החפץ דין הפקר, זה הו' סיבה ומעשה קנין להפקיע קנין הצעלים לגמרי כדבר המופקר של נכסי הגר שמת, וכמו כן דין ההפקר מחמת שהצעלים רצו לעשות כן להפקיר.

(ז) **ועפ"י** דרך זה נבוא לבאר מה דסבר ר' יוחנן אליבא דר' יוסי דהפקר כמתנה דאינו יולא מרשות צעלים עד דאחי לרשות זוכה, דבפשוטו הוא ענין מוקשה מאד, דזה ודאי דגס לר' יוחנן אליבא דר' יוסי כבר חל איזה ענין של הפקר, דאל"כ איך יכול הזוכה לזכות בו, דאם נאמר דהו' כאומר שיהיה הפקר לאחר שיצוא לידו, כהפקר לאחר זמן, מאיזה כח יכול הזוכה ליגע בחפץ. וכן קשה דלאחר שיהיה ביד זוכה אז לא הו' צרשות צעלים, והרי מפורש בגמ' ב"ק דף ס"ט ע"א דבאומר שיהיה הפקר לאחר שילקטו עניים לא מהני למ"ד אין אדם מקדיש דבר שאינו צרשותו, וכמו שכתבנו בענין זה לעיל (פ"ג אות ג-ד). וצויתר תמוה ענין זה איך שייך צכה"ג זכיה של הצעלים שיזכו גס הם צמורת הפקר, ובגמ' מפורש שס דגס לר' יוחנן אליבא דר' יוסי אם זכו הצעלים

יכול לחזור בו, ואף גדולי המחברים כתבוה בהלכות נדרים כן, ומ"מ אין ראיה מזו לדעת, שהרי אף היא מספק לומר שאין הפקר בצדקה ומשום דהפקר חזי לעשירים כלענינים, עכ"ד. וצ"ב מהו שכתב המאירי דאין ראיה מהתם, דבשלמא אי אמרינן דההפקר ה"ה כנדר שאסור לחזור בו, היינו דאמר דאין מהתם ראיה לדין זה, אבל לפמש"כ רבינו לבאר נמצא דאין שום נפ"מ לדינא מענין זה דההפקר ה"ה כנדר, דאינו אלא ביאור על אופן חלות ההפקר, דתחילתו מדין נדר וסופו קנין ככל הקנינים, דלאחר דחל שם הפקר בחפץ שוב אינו יכול לחזור בו ואין עליו שוב דררא דנדר, וכן העתיק המאירי שההפקר כנדר לענין "שאינו יכול" לחזור בו. מיהו ע"י במאירי להלן שם שלחי פרק אין בין המורד שהביא דגדולי המחברים כתבו שהמפקיר אע"פ שאינו נודר ה"ה כנדר "ואסור לו לחזור", יע"ש. והנה לשון הרמב"ם בהל' נדרים שם הוא דההפקר "אע"פ שאינו נדר הרי הוא כמו נדר", וכבר עמדו האחרונים בדבריו, דמהו שכתב שאינו נדר אלא כמו נדר, וע"י בביאור הגר"א שם. אכן להמבואר יתכן דכוונתו בזה, דההפקר אע"פ שאינו נדר, היינו דבאמת גוף חלות ההפקר "אינו נדר" אלא חלות הפקעת בעלות וכמו שביאר רבינו, ומ"מ הרי הוא "כמו נדר" דבעינן נמי לפרשת נדרים כדי שיחול דין בהחפצא שיופקר ואזי הוא דחיילא חלות ההפקר וההפקעה אף בלא מעשה.

⁴²⁷ והיינו דהא דלא יכול להפקיר את החפץ עם שיור מסויים בההפקר, כמו דמצינו דמהני שיור בקנינים, הוא משום דילפינן משמיתה שאין לבעלים שום כח יותר מכל אדם, ורק בכה"ג הוא דמהני חלות ההפקר. וע"י בחידושי רבינו עמ"ס ב"ב (ס') כ"ט סק"ב) שהאריך יותר בענין זה וז"ל, ענין הפקר בכלל אינו בגדר כל הקנאה דעלמא, לומר דגומר בדעתו לעשות מעשה להפקיע שם בעלים שלו מן החפץ כדרך שעושה בהקנאה שעושה את המקבל לבעלים, אלא ענין ההפקר הוא שמתרצה שיעשה בדבר המופקר

דלגבי הבעלים עצמו אינו הפקר לא מהני כיון דלא הו' הפקר לכל, ולא גרע משאר כל אדם, יע"ש. ומעתה נראה דאי נימא דבכל הפקר ליכא הפקעת בעלותו, הרי נמצא דלא שייך זכיה שלו עצמו בזה כלל, וכמו שהקשה רבינו לעיל דהא החפץ עדיין שלו ולא יצא מרשותו מעולם, ואין אדם יכול לזכות בממון שלו, וכיון שהוא עצמו אינו יכול לזכות לא נתקיים דין החפצא, וא"כ לעולם לא שייך שיהא הפקר דהא אי"ז הפקר לכל, וע"כ דבכל הפקר בענין שהבעלים יפקיע את בעלותו והחפץ לא יהא שלו וכמש"כ רבינו, וממילא גס הוא יוכל לזכות בחפץ ויהא לו כח זכיה בו ככל אדם, וממילא יתקיים דין החפצא. ויעויין במשנת אליהו (נדרים ס"ט ט' סק"ב) שהביא יסודו של רבינו כאן דגדר חלות ההפקר שחל בחפץ מהני גס לדיני ממונות, והתפסת הנדר של חלות שם הפקר הו' סיבה גס להפקעת הבעלות, וכתב להעיר ע"ז, דהנה רבינו לעיל כאן דימה ענין זה למש"כ לעיל בפ"כ לענין נדר דצדקה בדעת רה"ג ז"ל, דג"כ על ידי דיבורו חלה ההתפסה על החפץ שנתייחד לענין השתמשות של צדקה, ה"נ גבי הפקר בדיבורו התפס על החפץ חלות שם הפקר ונתייחד לכל אדם להשתמש בו בלא רשות הבעלים. אכן גבי צדקה כתב רה"ג דאין ביד ב"ד ועניים לתובעו דאין להם עסק בזה, ומשום דהו' רק ענין איסור לשמים ואין שום זכות ממון בדבר הנידר לצדקה [כמש"כ רבינו שם בפ"כ], ומבואר דחלות שם צדקה שחלה בחפץ לא מהני לענין דיני ממונות, ומה דמחוייב ליתן לעניים הוא מדין נדר גרידא, ולא משום איזה זכות ממון שתהא בזה תביעת ממון לעניים, וא"כ ה"נ גבי הפקר, נהי דחלה בחפץ מדין נדר חלות שם המופקר לכל, מ"מ מנ"ל למימר דחלות נדר זו תהא גוררת אחריה הפקעת רשות הבעלים מן החפץ, אימא דהו' רק דין לשמים והחפץ המופקר אכתי ברשות בעליו קאי, וצ"ע, יע"ש. והנה במאירי בנדרים ז' א' כתב דמהא שאמרו שם דהפקר היינו צדקה, למדו קצת מפרשים שההפקר כנדר לענין שאינו

מיד שחל על הנכסים דין זה שכל אדם יש לו כח ורשות להשתמש בהם כמו עם דבר המופקר, בזה גופא יוצאים הנכסים מרשות בעלים ונפקע קנין הבעלים. ולר"י אליצא דר' יוסי הפקר כמתנה לענין זה, כמו שצמחנה אינו יוצא מרשות בעלים עד דאחי לרשות המקבל, היינו אף שנתן לו רשות למשוך ולהחזיק דע"ז נותן הכח למקבל לזכות בהאי חפץ שלא מדעת בעלים וגם בע"כ של הבעלים, כל זמן שלא חזרו בהם, ואפשר דגם גילוי דעת עפ"י אומדנא דמוכח שחוזר מן המתנה ג"כ לא מהני, לפי מה דקיי"ל גילוי דעתא בגיטא לא מהני, מ"מ לא נגרע עדיין קנין הבעלים כלום מן החפץ עד דאחי לרשות זוכה, כמו"כ סובר ר"י אליצא דר' יוסי דלא נפקע כח הבעלים גם בהפקר עד דאחי לרשות זוכה, ואף אם ירצה המפקיר להפקיע זכותו מיד שחל דין ההפקר לא מהני, כמו שאין אדם מסתלק מנכסיו בלי קנין המועיל, כמו"כ הכא לא מהני סלוקם של הבעלים עד דאחי לרשות זוכה, וכשאחי לרשות זוכה אז נגמר ענין ההפקר ונפקע קנין הבעלים.

אב"ד בזה חלוק הפקר ממתנה, דצמחנה הפקעת קנין הבעלים וחלות דין בעלים של המקבל הוא נעשה כאחד, דמוכרח הענין כן, דאף אפשר שיהיה החפץ רגע אחד בלי בעלים לגמרי, ובהפקר חלות שני ענינים אלה נעשים בזה אחר זה, דמיד כשאחי לרשות זוכה נפקע כח הבעלים ונשאר החפץ רגע אחד בלי בעלים ואח"כ חל עליו דין בעלים של הקונה. וכאשר הפקעת זכות הבעלים הוא גמר ענין המוכרח דין ההפקר, משו"ה קודם שחל ענין זה יכולים הבעלים לחזור בו דאחי דבור ומצטל דבור, ואף לר"ל דס"ל (קידושין טז.) דבקנין לאחר ל' אינו יכול לחזור, משום דנתינת מעות ליד אשה כמעשה דמי, הכא אין כאן אלא דבור, וגם אף ללישנא צתרא שם דר"ל סובר דגם בשליחות אינו יכול לחזור בדבור, שם כבר חל ענין זה שהוא כמותו, והכא בהפקר ענין זה של הפקעת

כח הבעלים לא חל עדיין ולא נעשה המעשה קנין ע"ז, דלדידיה כמו שמפרש ר' יוחנן המעשה קנין ע"ז הוא מה שיצא לרשות הזוכה משו"ה יכול לחזור, ומכיון שחזר וצטל גמר ענין ההפקר צטלה גם ההתחלה מה שחל כבר, היינו שהיה היכולת לכל אדם להשתמש בו, אבל אם אינו חוזר מן ההפקר רק זוכה כשאר אדם הזוכה מן ההפקר, שייך אללו זכיה זו דהרי מתחילה נפקע מן הבעלים כח שליטתם מה שהיה כבר חל הדין, שכל אדם יכול להשתמש בו, וכשזוכה נעשה בעלים גמורים, שלא יהיה עוד שום כח לזולתם. ומשו"ה אסור אליצא דר' יוסי לזכות בזה מי שנאסר בהנאת בעל החפץ, דכיון דנשאר עדיין זכות הבעלים בחפץ זה ולא נפקע קנינם הם אסורים למודר הנאה, דכמו דאסור להנות מן הבעלים, כמו"כ אסור להנות מדבר הקנוי להם, ואף דלאחר שזכה המודר יזכה מהפקר ואז מותר לו להנות, אבל תחילת ההנאה לרשות הוא באיסור.

ח ובעתה מה דפליגו רבנן ור' יוסי הוא רק על ענין גמר ההפקר, דלרבנן מה שנעשה הדין על החפץ מדין נדר והתייחדות שיהיה היכולת בכל אדם להשתמש בו, זה הוי כמעשה קנין דעלמא להוציא הדבר מרשות בעלים ולהפקיע זכותם לגמרי, ולר' יוסי ענין זה לא הוי כמעשה קנין להוציא הדבר מרשות בעלים ורק הצאת החפץ לרשות זוכה הוא הסיבה להוציא מרשות בעלים, וגם אם הבעלים עצמם הכניסו החפץ לרשותם בתורת זכיה מן ההפקר, שהוא תכלית וגמר ההפקר, אז נפקע קנין הבעלים ונשאר החפץ רגע אחד בלי בעלים, ומתחדש אח"כ בחפץ קנין חדש לבעלים עצמם כזכות דבר חדש, אבל לכו"ע יסוד ענין ההפקר הוא התייחדות השתמשות לכל אדם מה שנעשה ענין זה ע"י אמירתו שהוא כנדר, אבל מ"מ לא שייך בזה איזה איסור כל יחל או מ"ע לשמור מוצא שפתיו כיון דלא קבל על עצמו כלום, כמו

כמובן. וע"כ נלענ"ד דענין ההפקר הוא כמו שפרשנו, שהוא התרצות על כליון והפסד, ומשו"ה ס"ל לב"ה דילפינן מקרא דרק היכא שאין מקפיד כלל גם נגד עשירים יש ע"ז דין הפקר, אבל אם מקפיד נגד עשירים בכה"ג לא גלתה תורה שיופקע שם בעלים מן החפץ. וכן שייך לדון באם מתרצה על כליון שיבוא ע"י בהמה ולא ע"י אדם (מה דמבעי בירושלמי) כמובן. וכן ניחא בזה מה דאיתא בירושלמי דלא מהני בהפקר לשייר גוף לפירות לשלשים יום, כמו בהקנאות דעלמא, היינו שיהיה הגוף הפקר מהיום והפירות לאחר ל', ולכאורה אינו מבואר הטעם בזה. ואם נאמר דגם זה ילפינן מקרא דלא מהני הפקר בשיור למה לא הובאה האי דרשא, והיכא רמיזא בקרא. ולמש"כ הוא מבואר, דכיון שמקפיד על הפירות איך אפשר דמתרצה בכליון והפסד של הגוף דאם יכלה הגוף לא יהי' לו פירות, וא"כ אין כאן הפקר כלל, ואכמ"ל, יעו"ש

כל ענין שיהיה, שיקחנו כל מי שירצה, או יקולקל ויופסד, ובכלל אינו מקפיד על מציאותו. וזהו ענין הלשון של הפקר שצריך שיאמר הרי הן מופקדין לכל מי שיחפץ, וכשאדם גומר בדעתו כן קי"ל דפקע שם בעלים מן החפץ, וילפינן זה משמיטה. ומהאי טעמא ס"ל לב"ה דהפקר לעניים ולא לעשירים לא מהני, ואם נאמר שהוא בדרך שאר קניינים למה לא יהני שיור כזה? הלא בכל הקנאות מצינו כמה גוונא שיורים, כגון ע"מ שלא ישתעבד לבע"ח וכדומה, ולמה יגרע ענין זה שלא יכול לשייר שלא יצא מרשותו רק לעניים ולא לעשירים, דהרי בכל שיורים בע"כ צ"ל דלפרט זה ששייר לא יצא מרשותו, דאל"כ מי מעכב כמובן. וכן לא יובן כלל מה דמבעי בירושלמי בהפקיר לבהמה ולא לאדם, הובא בר"ש במסכת פאה (פ"ו מ"א) דאיך שייך דרכי הקנינים לבהמה. ואם נפרש דהכוונה לבעלי הבהמות, לפרט זה למאכל בהמה, הרי זה הפקר לאדם,

ממעשר דקרינן צ"י ידך וידו שוין עתוס' צ"ק דכ"ה ד"ה זה, ואינו דומה להפקר חליצת דר' יוסי דאינו פוער ממעשר כל זמן שלא זכה צו חניש, דהתם אכתי יד בעלים שולט צו כיון דיכול לחזור צו מההפקר ולעכב אחרים מליטלן ואין כאן ידך וידו שוין וכ"כ בספר בשר ילחק חיו"ד סי' כ"ג ע"ש ענף ד' כמה ראיות שיאוש פוער ממעשר אפי' קודם שאתי לרשות זוכה וכי שם דמ"מ אין ראוי מזה דתיכף נפק מרשות בעלים, דאע"פ שנאמר דעדיין צרשות בעלים קיימא, עכ"פ קרינן צ"י ידך וידו שוין כיון שכל אדם יכול לזכות ע"ש וכוונתו להפקר נר' יוסי שאני משום דעדיין יכולים בעלים לחזור בהן וכמשנ"ה ולא הצנתי מש"כ שם שזה דוחק כיון דהבעלים החזיקו צו מקודם כו' דמ"מ שפיר הי' ידך וידו שוין צאותן פירות.

(ב) ועפ"ז יש להשיב נמי על מה שהוכיח הצא"י שם דציאוש נפיק מיד מרשות בעלים דלא כהקל"ה ונתיבות ממש"כ הרא"ש ז"ל בפירושו לנדרים דל"ד גבי לאפוקי דאי גנבה מגנב דהיכא דאוסר בלשון ככרי עליך דשרי באפסקי' אחר כדאיתא התם ה"ג שרי היכא דנתייאשו הבעלים קודם שזכה המודר, והשתא אי אכתי לא נפיק מרשותי' עד דאתי לרשות זוכה א"כ אין היאוש באפסקי' אחר וכמבואר להדיא בנדרים דף מ"ג לר' יוסי דהפקר לא נפק מרשותי' עד דאתי ליד זוכה אסור במודר הנאה כשמפקיר וע"ש שכתב שזה ראוי צרורה, ולכא"י יש להשיב צו דמלך הסבירא הא י"ל דגם אי לא נפיק מרשותי' עד דאתי ליד זוכה מ"מ חשיב באפסקי' אחר כיון שעכ"פ צשעת זכיי' נגמר ההפקר ומכה הפקר זוכה ולא נחשב שמתבני מממונא דמדיר דהא לענין מעשר מבואר התם דצקדס וזכה צו אחר או אפי' הוא עצמו פטור אפי' לר' יוסי משום דצשעת זכיי' נגמר ההפקר ומרשות הפקר

זוכה [וכשקדס צו הוא עצמו וזכה לא שייך כלל לומר דמרשות עצמו זוכה לעצמו וע"כ משום דאז נגמר ההפקר ומכפקר קא זכי וכדפי' הר"ן ז"ל שם דף מ"ד א' ע"ש] וא"כ שפיר הי' ראוי לומר דהפקר לר"י [וכן יאוש לדעת החחרונים ז"ל דלא נפיק כו' עד דאתי ליד זוכה] מחשב באפסקי' אחר שכל עיקר הטעם באפסקי' אחר שרי הוא משום דלאו מממונא דמדיר שקיל וה"ג הכא צשעת זכיי', מהפקר זכי, ולא מהמדיר, והא דמבואר דלר"י לא שרי למודר לזכות מה שהפקיר המדיר, י"ל דעיקרו משום שהמדיר יכול לחזור בו, וכשאינו חוזר צו ומניחו לזה לזכות, הו"ל כמהנכו כיון שיכול לעכבו צו אצל ציאוש גם את"ל דאכתי צרשות מדיר קאי מ"מ כיון שאין יכולים לחזור בהן מהיאוש והמודר מכה הפקירא קזכי [דצשעת זכיי' נגמר ההפקר] י"ל דשפיר מחשבא באפסקי' אחר [ומ"מ אין הדברים צרורים אללי צו וכתתי רק להעיר].

(ג) עוד הוכיח שם צצא"י דיאוש נפק מיד מרשות בעלים מהא דקוי"ל בגיטין דל"ה דעבד קונה את עצמו ציאוש, ואי נימא דלא נפק מרשות בעלים עד דאתי ליד זוכה א"כ היכי מצי העבד לקנות עצמו ציאוש, הא מבואר בקדושין ע"ז בעבד עברי דלא מהני לומר לו צאפי תרי זיל משום דגופו קנוי הרי דלא מצי זכי עצמו מרשות בעלים במה שמוחזק בעצמו והא דקוי"ל המפקיר עצדו מצי גדולים זוכין בעצמן זהו משום דכבר נסתלקה זכות בעלים מהן קודם זכיותם בעצמן, משא"כ לזכות גופו מרצו [ע"י זה שמוחזק בעצמו] אינו יכול כיון שהגוף עצמו הוא של רצו והשתא אי יאוש אינו הפקעה מרשות בעלים ואכתי יד רצו הוא היכי מצי לזכות עצמו ציאוש ולענ"ד יש להשיב דהא מבואר צירושלמי קדושין הציאו הרא"ש ז"ל פ"ק דקדושין סי' כ"ט דפשיטא שאין העבד זוכה מתנה מרצו לעצמו ומאחר לעצמו פלוגתא דר"מ

אור ארבעה עשר
 לל שלמ ארבע עשר
 בודקין ארבע עשר
 בודקין. של ויעזר כל
 ויראם וכל יואל: ויבדק
 כל. ולומר חמי
 שחבר כל מקום שאין
 בדיקין כי חמץ לא
 תרץ דקקס למה תארי
 במתים לתקן במתים
 לזכות שמי שיהיה
 ויפסד כל אחר
 מאלה דק במתק
 שמכתיב כי חמץ כגון
 מתק שמחמק ממנו
 יין ולומר ופסמים
 הפסם ^(א) עוד מנוח
 יין ופסו מדרו ויכתיב
 כלה נכנס מדרקת להביא
 יין:

[illegible]

אור לארבעה עשר. ליל י"ג שמחתו י"ד. ולא שני לן
פירושא דלישנא אי חנינן אור ל"ד אי נמי לאור י"ד אי
נמי אור י"ד דמוכח בגמ' דבכל חד מהני חלת לישנא איכא
לפרושי ליל י"ג שמחתו י"ד. ואף על גב דאיכא לפרושיהו נמי
ליל שלאחר י"ד שמחתו ט"ו דהני
לישני משמען הכי ומשמען הכי
אפילו הכי כל חד וחד דמוכח
משמעותיה לפוס דוכותיה והכא על
כרחין אית לן לפרושי ליל י"ג
שמחתו י"ד כדפרשין דליכא
לפרושי ליל י"ד שמחתו ט"ו
שהרי כבר חל זמן איסורו כדמוכח
בגמרא (דף ה.) וגמלא עובר עליו:
בודקין (ה) חלקי פסח.
ז"ל כד שני יעצור בכל

יראה וכל ימצא והקשו בחספות
 (ד"ה אור) דהא קיימא לן
 דמדאורייתא ציטול בעלמא קני
 כדאיתא בגמרא (ד' וסוף סוף לא
 קני בלא ציטול* כדאמרין בגמרא (:) הבודק צריך שיצטל ויזון
 שכן הוא היכי אחיז בדיקה כדי שלא יעבור עליו בלא יראה וכל
 ימצא לא ה' אלא פטר נפשיה בלא ציטול וצביטול לחודיה קני וי"ל
 דמדאורייתא צהד מינייהו קני כלומר או צדיקה או צביטול
 דצדיקה לחודה נמי מהניא כדאמרין עלה בגמרא (:) לאור הנר
 מנא לן ופשטינא ליה מקראי אלמא דצדיקה נמי מדאורייתא היא
 וכל שדק מן החורה אינו צריך לצטל הנכר שפיר איכא לחיוב למימר
 דצדיקה אחי' כדי שלא יעבור עליו בלא יראה שמה שהצריכו
 חכמים צטול אחר הבדיקה אינו אלא מדבריהם שמא ימצא
 גלוסקא יפישיה ודעתיא עליה כדאיתא בגמרא (:) :
ומפני שראיתי דעניי בדיקה וציטול דברים מעורבין ראיתי
 לפרשן יפה יפה.

הרי שאלמה מורה (שמות יב טו) ביום הראשון חשביתו שאור
מזכיתם ואמרתם בנמרצא דמדאורייתא צביטול צעלמא
קני ופקא לן מדהכיב חשביתו ולא כחיב חשערו או חשכרו
כענין שפי' (פנהדרין נה) צענדת כוכבים השחת שרוף וכלה
כדברי רש"י ז"ל (ד: ד"ה צביטול) ולפיכך חרגס אונקלוס חשביתו
חצטלון א"נ ופקא לן מדהכיב (דברים טו, ד) לא יראה לך כדברי
רבותינו הראשונים ז"ל (שם מורה מדאורייתא) וכתי תניא בספרי
(רבה קלח) לא יראה לך שאור צעלמא בלעד.

ומהו ענין צטול זה מוכח בגמ' גבי הא דאמרינן הבודק צריך שיצטול וציטול מדין הפקר הוא והיינו דמיימין עלה הדיא דסוף תאנים דהדיא מחורת הפקר נגעו זה ואע"ג דהפקר כי הדיא גזונא לא מהני דודאי מאן דלמך צנכסי ידידיה לצטלו ולהווי כעפרא לא משמע דהוי הפקר ותו דגמ' (י.) "אמרינן מצטלו צנכו וצודאי דלענין הפקר ממונו הפקר צנכו לא מהני דדברים שצנכו אינם דברים" (גדרים כח.) ותו למאן דלמך האם צנכרים (מח.) אליבא דר' יוסי דהפקר כמתנה עמ' מתנה עד דאייתינן ברשות וזה לא נפקא מרשות וטו' ה"ר צפאק ויכוין שכל צטול חמץ לר' יוסי איכי מהני מדיון הפקר והוא לא אחי לרשות וזה.

אלֹא הֵיוּ טַעַמָּא מִשּׁוּם דְּנִהֵי דְמֵאֵי דְהוּ בְּרִשְׁמִיה דְּלִינִישׁ לֹא
מִזֵּי מִפְקֵר לִיה כִּי הֵא גִּוּוּנָא חֲמֵךְ שִׁאֲנִי לְפִי שִׁאֲנִי בְּרִשְׁמִו
שֶׁל אִם אֵלֶּה שְׁעֵשָׂא הַכְּמוּץ כִּלְיִו הוּא בְּרִשְׁמִו (א) וּמִשּׁוּם הֵי
בְּגִלְיִי דַּעֲמָא בַּעֲלֵמָה דְּלֹא יִחָא לִיה דְּלִיָּהוּ וְזִכְרָא בְּגִוּוּיָּה כֻּלָּא קָמִי
וּמִהֵי אִפְלִי לְחֲמֵךְ יְדוּעַ כְּדִמְרִינִי (ב) בְּמוֹרָא גִּלְסָקָא יִפְסִיָּה
דְּדַעֲמִיה עֲלִיָּה וּבַתְלֻמִּיד הַיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ וְזוֹכֵר שֶׁשׁ לֹא עִסְקָא
מְגוֹלְגָלָה בְּחוּךְ בִּיחֹ כְּדִאֲחִתָּא לְקַמֵּן בְּגַמ' (ג) וְחֵן נָמִי לְקַמֵּן
בְּפִרְק אֵלּו עוֹרֵרִין (ד) הַהוּךְ לְשַׁחֲט אֵל פִּסְחֻו וְכו' וְזוֹכֵר שֶׁשׁ
לֹא חֲמֵךְ בְּחוּךְ בִּיחֹ אֵל יוֹלֵד לְחֹזֵר וְלַעֲבָד וּלְחֹזֵר לְמִצְוֹתָי יִחֹזֵר
וְאֵל לֹא יִבְטֵל בְּלֻבּוֹ.

שמואל תאמר אם כן איך לנו מן החמורה אלא בטוול זה ואיך לבדיקה וביעור חמץ עיקר מן החמורה כלל אי אפשר לך לומר כן דהא צעי גמ' (ע"י) בדיקה לאור הכר מנח לן ומוכחין לה מקראי ובי חיימא דאסמכתא בעלמא ניניהו לימא דהא חזין מנאי דאיפליגו חמץ וזי צמא מבערו (פ"א) ואיכא מאן דלמרא דאין ביטור חמץ אלא שריפא ור' יהודה קטירא ליה הכי (ט"ז) ודעו ממוחא ואם אלהא שארש שאלן לן מן החמורה אלא בטוול מנאי ביטור זה שחלקו עליו ומוחו כהדיא צמרא דבשל חמרה נחלקו

כדאמר רבי עקיבא (ה.) מצינו להבערה שהיא אב מלאכה והחורה
אמרה תשביחו שאור מצחיקם.

אלה כך הוא* עיקרן של דברים שזה שאמרה חורה תשצחו יוכל להתקיים באחד משני דברים או שיצטל בלבו כל

חמץ שיש [ל] צרשמו ויזילנו
צמחצתו מרשמו וסגי צהכי
מדלוריתא אפילו צמחץ הידוע לו
או אם לא צטלו צלצו כלל צריך מן
החורה שידקוק אחריו בכל מקום
שהוא רגיל להמצא שם ויעברנו מן
העולם וצביעורו הוא שחלקו
צמה יעברנו ולפיכך כל שאינו
מצטל חייב לדקוק כדי שלא יעבור
עליו צבל יראה וכל ימצא [ל] ולפיכך
כחז רש"י ו"ל שדקדקו את החמץ
כדי שלא יעבור עליו צבל יראה וכל
ימצא והיינו למי שאינו מצטל אבל
למי שמצטל סגי צהכי אלא מפני
צטטול זה חליה צמחצתן של בני
אדם ואין דעותיהן שוות ואפשר שיקלו צכך ולא יזילאיהו מלכך
לגמרי ראו חכמים להחמיר שלא יספיק צטול והצריכוהו דיקה
וצביעור שהוא מפקפק גם כן מן החורה או מפני שחששו שאם
יסתנו צמור צימו יבא לאכלו.

ובשמיני דתנא דמתני' לא בעי ביטול כלל אלא בדיקה וזהו כפי
 ליה לפי שמכיון שבדק יא' די חובתו ואם שמה ימנא
 אחר כך גלוסקא יפסייה יבערנה לאלתר שמה תאמר למפרע
 עבר עליה ליתא* שהרי סמכה חורה על החזקות" (ט. פ. ערד) וכל
 שבדק אותן מקומות שרגיל להמנא בהן חזק יא' די חובתו ואין
 לו לחוש לכבר בשמי הקורה ולפיכך תנא דמתני' לא הזכיר בטול
 אחר הבדיקה כלל אלא שבה רב יהודה אמר רב וחדש ואמר הבדק
 תריך שיטבל ומסקינן בגמ' דהיינו טעמא שמה ימנא גלוסקא
 יפסייה ודעמיה עליה ופרש"י וז"ל **דמנא מתוך שדעמיה עליה**
שמה אותה מלעברה ומנא וטבל עליה כלומר משעת מליאתה ואילך
 אבל מתמי הכי לא שם שבדק יא' די חובתו בדיקה בדיקה בגמ'.

וּבְמִצְוַת אֶתָּה אוֹמֵר לִפִּי דַעַת זֶה הַהִמּוּרָה שֶׁאִמְרָה שֶׁחֲבִירוֹ
הֵינִי אוֹ בְּצִטּוֹל אוֹ בְּדִיקָה וּבִיעוֹר וְהֵינִי בְּחֻמֵּי יָדוֹעַ
אוֹ מִפִּי תִּשֶׁשׁ מִקּוּמוֹת שֶׁהוּא רִגִּיל לְהִמָּנֵף בָּהֶן אֲבֵל כָּל שֶׁאֵין לוֹ
חֻמֵּי יָדוֹעַ וְלֹא מִקּוּמוֹת שֶׁהוּא רִגִּיל לְהִמָּנֵף בָּהֶן כֹּל חֵטֵּה עָלָיו מִזֹּת
הַשִּׁבְעָה שֶׁכִּי אֶתָּה אוֹמֵר שֶׁכָּל שֶׁבַד אֶע"פ שֶׁלֹּא יָדוֹעַ וְהַשְׁמִירָה
בְּיָדוֹ גְּלוּסָק יִפְסִיחַ אִתּוֹ עוֹבֵר עָלֶיהָ אֵלֶּה בְּצִטּוֹת הַ"מִּשְׁעָה
מִזִּיאָה וְיִזְכֵּן אֲלֵמָּה אֵין מִזֹּת הַשִּׁבְעָה אֵלֶּה עַל חֻמֵּי יָדוֹעַ אוֹ מִפִּי
מִקּוּמוֹת שֶׁרִגִּיל לְהִמָּנֵף בָּהֶן וְאִי אֲפֶשֶׁר לִפְרֹשׁ שֶׁכָּל שֶׁבַד וְלֹא בְּטֵל
וְאֲחֻכָּ"כ מִנָּה גְּלוּסָק יִפְסִיחַ עוֹבֵר עָלֶיהָ לְמַפְרֵעַ שֶׁאֵין כֵּן אֲפִילוֹ
בְּדָק הוּא מִחוּבִּי" מִן הַשִּׁבְעָה לְבָטֵל מִפִּי סִפֵּק חֻמֵּי יָדוֹעַ מִחוּבִּי" וְכִיּוֹן
הַמִּלְדוּרִימָחָה בְּצִטּוֹל גְּלוּסָק אֵין אִי אֶתָּה מוֹלֵךְ דִּיקָה* [מִשְׁעָה
עַל הַהִמּוּרָה אֵלֶּה בְּדִלְמִינוֹ כִּי דַעַתוֹ וְהוּא עַל דֶּרֶךְ רִשְׁי" וְיִזְכֵּן

ויבא שהגירוב חכמים בדיקה בחמץ יותר מבשאר אסורין ולא סמכו על הצטול כדכחצמי שעשו כן כדי לקיים מצות המשביתו שחששו לצני אדם שלא יצטלוהו במשבתהו לגמרי ואם אחת אומר שחששו שלא יבא לאכלו וכדברי הראשונים^(א) "ול היינו טעמא דחשו ביה טפי מבשאר איסורין משום דחמץ לא בדילי אינשי מיניה כולי שם^(ב) (א) ויחמירי איסוריה טפי דאית ביה ברת ואפשר עוד שמפני טעם זו המעירה התורה בו לעבור עליו צלל יראה וכל ימלא:

לחזור
ולבוא
הגור. מפני שאור הנר יפה לבדיקה כדאיחא בגמ' (ד. אהרן. לקמן במתניין בסמוך דשמי שורום של חביות הסדורות במרפס של יין צריך לבדוק ביניהן כיון דלמריקן שאלין מנכניין זו חמץ אין צריך בדיקה דהוה סבירא לן (מ"ב במסוק) שמכניסין זו חמץ) אפילו^(א) אין מחספס* ממנו צריך בדיקה ומפרש מקום שמכניסין זו חמץ כלומר לא אמרו אלא במרפס שמכניסין זו חמץ כגון מרפס שמספס ממנו יין לשולטו ופעמים שהשמש עומד למזוג ופחו צידו וכשהיין כלה נכנס למרפס לבדאי יין:

ב"ש אומרים שתי שורות על פני כל המרתף וכו' אומרים וכו'. בגמרא (פ: ה:) אפילונו כפירוש דשמי שורות והרא"ף הזכיר זה עלנכותיו" לפי שאין מסדרים עכשיו החציות באותו ענין כלל:

שלמי הנבחרים

[illegible]

דגולן, וממילא אינם ברשותו של הצעלים
משא"כ קרקע דאינה נגזלת, עיי"ש. וא"כ
הבא גבי המפקיר ביתו לענין חיוז מזוזה,
הואיל ובשעה זו אינו יכול להוציא ביתו צדיינין,
מקרי שפיר אינו ברשותו, ולהכי שפיר קאמר
רב הונא דדר"י דצידו להפקירו ולהיות פטור
ממזוזה.

ג. והנה לשיטת התוס' דציטול הוי מטעם
הפקר, נמצא דלמ"ד בנדריים מ"ג
ע"א דאליבא דרבי יוסי דהפקר כמתנה, דהוי
שלו עד דאחי לרשות זוכה, לא יהני הציטול
לחמץ, דהא אכתי שלו הוא, ולא מצינו צ"ס
דאיכא מאן דפליג וס"ל דלא מועיל ציטול
בחמץ. וכן הקשה הר"ן צריש פסחים ד"ה
ומהו, עיי"ש.

ונראה לומר דיש שני אופנים דאדם מפקיר
נכסיו, חדא שמפקיר את הדבר מפני
שאינו רוצה בו, כההיא דאמרינן צ"ק מ"ח
ע"א גבי גללים, גללים אפקורי מפקיר להו.
או כגון ההיא דצ"מ כ"א ע"א גבי מכנשתא
דצי דרי, דכיון דנפיש טרחייהו אפקורי מפקר
להו. ועוד, שמפקיר דבר חשוב צדי שיזכו בו
אחרים. ונראה דשונה גדר ההפקר צ"ס
אופנים אלו ורק גבי האופן השני של הפקר
הוא דפליגי רבנן ורבי יוסי, אם שלו הוא עד
דאחי לרשות זוכה, או לא. דהפקר כזה הוי
בגדר מתנה שמקנה לכל הקודם שיזכה, והוי
כמו הקנאה, ולהכי ס"ל לרבי יוסי דהוי שלו
עד דאחי לרשות זוכה, כמו כל שאר קנייני
מתנה. אבל גבי הפקר דגללים וכדומה, ודאי
דמיד כשהפקיר יצא מרשותו לכו"ע, ולא

חשיב דעת אחרת מקנה, עיי"ש. והקשה
הקצוה"ח ע"ז מהא דשבת קל"א ע"א,
דאמרינן התם צהא דאמר ר' אליעזר מכשירי
מזוה דוחין את השבת, דאיכא דינא דנתמטע
בזה. ואמר רב אדא בר אבהו דאחי למעוטי
צ"ס לטליתו ומזוזה לפתחו. ושקיל וטרי התם
מאי טעמא פטר ליה ר"א, ומסיק רב הונא
צריה דר"י, דהואיל וצידו להפקירן, ע"ש.
ופרש"י הואיל וצידו להפקירן ונפקי מרשותיה
ולאו עליה רמיא חובתיה, עכ"ל. והק'
הקצוה"ח דהלל הפקר מטעם נדר והוי שלו
עד דאחי לרשות זוכה וחייב צ"ס. ותירץ,
דאע"ג דשלו הוא, מ"מ כבר אינו ברשותו,
וטלית שאינה ברשותו פטורה מציצית, עכ"ד.
ו"ע, דהרי רב אדא בר אבהו קאמר התם
דמודה ר"א גם גבי מזוזה, היינו דפטור
מלקצוע מזוזה לציתו משום דצידו להפקירו,
והתם ליכא לשנויי דמאחר שהפקירו אינו
ברשותו, דהא קרקע הואיל והיא שלו מיקרי
נמי ברשותו, וא"כ מאי מהני הא דיפקיר, הרי
הפקר מטעם נדר וכל זמן שלא זכה בו אחר
הוי שלו וחייב במזוזה.

ונראה דשאני גבי הפקר דגם קרקע מיקרי
שפיר אינו ברשותו, הואיל דלא מצי
להוציאה צדיינין בזמן שהפקירה אלא א"כ
יזכה בה שוב. דהנה צ"מ ז' ע"א, גבי האי
מסותא דהוי מינאו עליה צי תרי, וקם חד
מינייהו ואקדשה, חילקה הגמרא צין מסותא
מטלטלין למסותא מקרקעי, ואמרינן דהא
דמקרקעי הוי ברשותו הוא דווקא היכא דיכול
להוציאה צדיינים. דמטלטלין קם ליה ברשותיה

בעינן ציה שיגיע לרשות זוכה אף לר"י, דהפקר זה לאו מתורת קנינים הוא כלל.

ולפי"ז מיושבת קושיית הר"ן הנ"ל על שיטת התוס', דהנה גבי חמץ לא הוזכר בגמ' המפקיר אלא המצטל, והיינו דגדר ביטול זה הוא כמו שכתב הרמב"ם דמשוי לי' כדבר שאין בו צורך כלל, דהיינו כגדר הפקר דגללים, דלאו מטעם זכיה הוא, ובהפקר זה מיד כשהפקיר יצא מרשותו לדברי הכל כמוש"נ.

ולפי"ז לא קשה מה שהקשו התוס' ד' ע"ב ד"ה מדאורייתא, דלפירושם דביטול מדין הפקר אמאי לא צעי ביטול בפני ג' כמו דהפקר צעי ג', והולכנו לומר דמדאורייתא לא צעי הפקר בפני ג'. דהנה הטעם דבעינן הפקר בפני ג' מצוואר צנדרים מ"ה ע"א, דהוא כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידים, עיי"ש. והיינו שלא יהיה קנין זה שמקנה לכל הקודם לזכות בו בגדר דברים בטלים. אמנם האי טעמא שייך רק גבי הפקר דהוי מטעם קנין וזכיה, אבל בהפקר דחמץ דלא הוי מטעם זכיה, אלא שמפקיר הדבר משום שאינו רוצה בו, כהפקר דגללים, ודאי דלא צריך הפקר זה להעשות בפני ג'.

והנה בקצות החושן סי' רע"ג סק"ג מביא מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש צירושלמי פסחים פ"ב ה"ב, גבי מפקיר חמלו צי"ג, אם מותר בהנאה לאחר הפסח, וקא סליק אדעתיה דתלוי בפלוגמא דרבי יוסי ורבנן הנ"ל, אי הוי הפקר עד דלא אחי לרשות זוכה, עיי"ש. ולכאורה יוצא דלרבי יוחנן דאינו

הפקר ואסור בהנאה, לא משכחת ביטול לדעת התוס' דס"ל דביטול הוי מטעם הפקר, כיון דס"ל דאינו הפקר עד דאחי לרשות זוכה. אכן אלא לפי המתבאר, לק"מ, דצירושלמי לא נקט המצטל אלא המפקיר, וא"כ מה דנחלקו ר"י ור"ל הוא גבי הפקר בתורת זכיה, ולהכי שפיר קאמר דיש לתלות מחלוקתם בפלוגמא דרבי יוסי ורבנן אי הוי הפקר עד דאחי לרשות זוכה, ודו"ק.

ובן נראה צהא דפליגי צ"ש וצ"ה צריש פרק ו' דפאה, גבי הפקר צ"ש סוברים דהפקר לעניים הוי הפקר, וצ"ה סוברים דלא הוי הפקר אלא עד שיפקיר צין לעשירים וצין לעניים. דנראה דזה דוקא בהפקר שהוא בגדר מתנה לכל מי שיזכה, אבל בהפקר דגללים וכגון גבי חמץ גם צ"ש מודו דצריך לבטל לכל העולם ואף לנכרי, דאל"כ נמצא דלגבי זה שלא הפקיר הוי שלו ומתחייב צ"י, אלא ודאי דצריך להיות הפקר לכל אפי' לנכרי.

ד. והנה לדעת התוס' דסצרי דביטול הוי משום הפקר, מוזן שפיר הא דקיי"ל דאחר זמן איסורו לא מהני הביטול, כמצוואר בגמ' לקמן ז' ע"א, וצטוש"ע סימן תל"ד סעי' ב'. אבל לדעת רש"י והרמב"ם דהביטול הוא שמשבית את הדבר, צ"ב אמאי לא יהני הביטול גם אחר זמן איסורו. ונראה דהנה יש שני מיני השביתות חדא שמצטל את חשיבות הדבר ועושהו כדבר שאין בו צורך כלל. ועוד שמשבית את עצם הדבר היינו ששורפו. ולצטל חשיבות הדבר שייך רק כשיש לדבר חשיבות, ולאחר זמן איסורו דאין לדבר

ואדוני אבי ז"ל היה נוהג לבטל פעם אחרת ביום ארבעה עשר וכו'. זה לשונו בפסקיו ס"ט (ס"י ט) כתוב בתשובת רש"י (מהד' אלפבין ס"י ג) מיד צלילה יבטל ויש נוהגין לבטל בתחלת שעה ששית בשעת שריפה ה' ואומר אני ששניהם כאחד טובים מדאמר דלאו זמן איסורא ולא זמן שריפה משמע אי הוה בזמן איסורא או בזמן שריפה שיהא זמן קצוב ולא פשע שפיר דמי וכן היה אומר ריב"ז א' והטעם לפי שרגילין לקנות פת ביום וגם בפת שיבטל צלילה הוא חוזר וזוכה וגם לא יבטל צלילה אלא

החמץ שלא ראה ושמה יאמר ממנו כו'. ומה שכתב בתשובת רש"י בתחלת שעה ששית רצונו לומר סוף חמישית קודם שיחליל איסוריה ה' ומשמע לכאורה דלתשובת רש"י דקאמר ח' ששניהם כאחד טובים הכי קאמר ששניהם שוים לטובה ואיזה מהם שיעשה כג' ומשום הכי מיימי ראה מדאמר דלאו זמן איסורא ולא זמן שריפה דכל שהוא זמן איסורא או זמן שריפה שיהא זמן קצוב ולא פשע שפיר דמי מצי למילף שאם רצה לבטל ביום ולא צלילה רשאי דאם לומר שאחר שיבטל צלילה אם רצה מבטל ביום מאי קא משמע לן פשיטא דכל כמה דצני ליבטל וליזיל אלא שממה שכתב וכן היה אומר ריב"ז א' והטעם לפי שרגילין לקנות פת ביום וכו' נראה דכשיבטל צלילה וחוזר ומבטל ביום מיימי ולפי זה שניהם כאחד טובים דקאמר היינו לומר שיבטל שתי פעמים אחת צלילה ואחת ביום והא דמיימי מדאמר דלאו זמן איסורא ולא זמן שריפה וכו' היינו לומר דשפיר יש סמך לחזור ולבטלו ביום באותה שעה ולא חייב דהוי מילי דכדי לחזור ולבטל באותה שעה אלא דכיון דזמן שריפה הוא שפיר דמי ועל כרחך צריך לפרש כן דאי כפירושא קמא דמבטל באחד מהן או צלילה או ביום ודיו הרי אמרו בגמרא (א) ויבטלו בשית ואהדרו כיון דאיסורא דרבנן עליה לא מצי מבטל ליה וכן הקשו (ב) ויבטלו בארבע או בחמש ואהדרו כיון דלאו זמן איסורא ולא זמן שריפה הוא דילמא פשע ולא מבטל ליה ואם כן היאך אפשר שיעלה על הדעת לומר דמבטל בתחלת שעה ששית או בסוף שעה חמישית ואין צריך לבטל צלילה אלא ודאי כדאמרן וכן הם דברי הרא"ש בתשובה (כלל יד ס"י ג) וכן הם דברי רבינו וכן כתב שם המרדכי (ס"י חקלה) וכן כתבו הגהות מיימוני בפרק ג' (אות ז) וכן כתב ספר מצות קטן (ס"י נח עמ' עז אות ז) וזה לשונו נמצא שצריך שני בטולים אחד צלילה בשעת בדיקה ולמחר בשעת שריפה (ג) ואולם שאינם מבטלים בשעת בדיקה כי אם בשעת שריפה לא נמצא ידיהם ורגליהם לצורך לבטל דקאמר רב יהודה אשעת בדיקה קאי ורצונו האחרונים שמינין בטול בשעת שריפה לא צא לעקור עיקר בטול שבתלמוד כי אם להוסיף עד כאן לשונו: ודרא"ש (ס"י י' תשובה טז) נתן שם טעם למה אין מצרכין על ביעור בשעה חמישית:

הבטול וקושיא זו השניה קשה גם על הסמ"ק והגהות מיימוני ומרדכי. וגרסה לי כיון דהבטול הוא דלא חזיתיה ודלא ביערתייה אם כן גם החמץ ששייר למאכלו צלילה והנניעו קודם הבדיקה הוא בכלל הבטול ועליו כתב שהוא חוזר וזוכה כי כשאלו אכל החמץ שראה ומלא בדביקתו אינו בכלל הבטול ועליו כתב וגם לא יבטל צלילה אלא החמץ שלא ראה ושמה יאמר ממנו כו' ופי' זה התבאר לך שהנחמץ האמיתי בדברי רבינו היא וגם בפת ששייר צלילה למאכלו חוזר וזוכה זו: ומה שלא כתב רבינו גם כן סוף דברי

דרכי משה

(ג) וכתב מהר"י וייל בדרשותיו (ס"י קצג) דאין לבטל ביום עד אחר ששרף החמץ דאם יבטל קודם אז אינו מקיים מצות שריפה בחמץ שלו דכבר ביטל הכל והמנהג כדבריו:

הגהות והערות

ד' בן הוא ברפוסים שלפנינו אבל בטור הנדפס עם הב"י דפוס ראשון במקום לא נתכרין לבטלו כתוב "חוזר וזוכה בו" וכן מוכח בב"י לקמן סימן תמ"ד (קפח ע"א) ד"ה ומ"ש ובדפוסים ישנים של הטור חלוקים הגרסאות ועיין בלשון הרא"ש הובא בב"י ועיין קרבן נתנאל אות ז ובכ"ח ובט"ז ס"ק ה: [ה] עד כאן הוא בתשובות רש"י ומה שכתב ואומר אני הם מדברי הראב"ה סימן תלא וכן כתב המרדכי בסימן חקלה בשמו. וברבינו ירוחם נתיב ה חלק א דף לח ע"ג כתוב "וכתב הרא"ש ואומר אני וכו'" ועיין בהערה ח. דברי רש"י הובאו גם כן בהפירוש סימן קכב, ספר האורה חלק א סוף סימן פ (שהוכיח

אף החמץ שיש לו במקום אחר כמו שכתב רבינו. דלא חזיתיה וכו', ר"ל כיון החמץ שלא ראה אותו בשעת הבדיקה או ראהו בשעת הבדיקה ולא חזיקו אדעתיה לנערו. ומ"ש ודלא ידענא ליה נראה שהוא מפני החמץ ששייר צלילה למאכלו והנניעו קודם הבדיקה כמ"ש למעלה (ס"י א) שגם כן לא ראהו ולא ביערו ואותו החמץ אין דעמו לבטלו על כן יאמר ודלא ידענא ליה דמשמע אכל אותו חמץ הידוע לו ששייר למאכלו אינו בכלל הבטול ואם יאמר ודלא ידענא ליה לחוד הוה משמע דוקא אותו שלא היה

ידוע לו מעולם אכל מה שהיה ידוע לו אלא שלא ראהו עכשיו או שראהו ולא ביערו לא יהיה בכלל הבטול על כן צריך שיאמר גם כן דלא חזיתיה ודלא ביערתייה דהשתא בעל כרחך הא דלא ידענא ליה אחרת שאינו ידוע לו עכשיו לאפוקי החמץ ששייר צלילה למאכלו הידוע לו אינו בכלל הבטול. ליבטל ולהו הפקר, כי עיקר הבטול מדין הפקר הוא לדעת מקצת גאונים. כעפרא דארעא, להורות שאינו עושה אותו הפקר דבין הפקר בעלמא דאם כן לא היה הפקר כל זמן שלא צא ליד הזוכה על כן צריך לבאר שזושה אותו הפקר נענין שיהא כעפר. ומ"ש כעפרא דארעא כלומר כדבר שאין צורך כלל שיהא אצק הארץ ואילו אמר כעפרא הייתי מפרש כקרקע הארץ ענמה שהוא דבר צורך. כן נראה לי נוסח הבטול וכן אני נוהג:

ו ואדוני אבי הרא"ש היה נוהג לבטל פעם אחרת וכו'. זה לשונו בפסקיו בפרק קמא כתוב בתשובת רש"י מיד צלילה יבטל ויש נוהגין לבטל בתחלת שעה ששית בשעת שריפה ואומר אני ששניהם כאחד טובים מדאמר דלאו זמן איסורא ולא זמן שריפה משמע אי הוה בזמן איסורא או בזמן שריפה שיהא זמן קצוב ולא פשע שפיר דמי וכן היה אומר ריב"ז א' והטעם לפי שרגילין לקנות פת ביום וגם בפת שיבטל צלילה הוא חוזר וזוכה וגם לא יבטל צלילה אלא החמץ שלא ראה ושמה יאמר ממנו כו' ומה שכתב בתשובת רש"י בתחלת שעה ששית רצונו לומר סוף חמישית קודם שיחליל איסוריה עד כאן לשונו וברור הוא שמה שכתב ששניהם כאחד טובים היינו שיבטל ביום וצלילה שהרי כתב וכן היה אומר ריב"ז א' והטעם וכו' ומבואר הוא בטעמו שצריך שיבטל ביום נוסף על מה שיבטל צלילה ועוד שטעם זה כתוב בהגהות מיימוני (פ"ג אות ז) ובסמ"ק (ס"י נח עמ' עז) בשם ריב"ז א' גופיה וכן במרדכי (ס"י חקלה) בשם ר' יהודה ושם כתוב להדיא שיבטל שתי פעמים מן הטעם הזה אלא דלשם לא כתוב הא דכתב הרא"ש וגם לא יבטל צלילה אלא החמץ שלא ראה: ובאבות דברי הרא"ש קטן מינייה וציה שהרי בתחלה כתב הוא חוזר וזוכה כי אלמא שאף החמץ שמהא וראה הוא בכלל הבטול ואחר כך כתב בהיפך ועוד דהרא"ש כתב נוסח הבטול דלא חזיתיה ודלא ביערתייה ואם כן החמץ שמהא אינו בכלל הבטול שהרי ראהו וביערו והיאך אמר שחוזר וזוכה כי דמשמע שהיה בכלל

הבטול וקושיא זו השניה קשה גם על הסמ"ק והגהות מיימוני ומרדכי. וגרסה לי כיון דהבטול הוא דלא חזיתיה ודלא ביערתייה אם כן גם החמץ ששייר למאכלו צלילה והנניעו קודם הבדיקה הוא בכלל הבטול ועליו כתב שהוא חוזר וזוכה כי כשאלו אכל החמץ שראה ומלא בדביקתו אינו בכלל הבטול ועליו כתב וגם לא יבטל צלילה אלא החמץ שלא ראה ושמה יאמר ממנו כו' ופי' זה התבאר לך שהנחמץ האמיתי בדברי רבינו היא וגם בפת ששייר צלילה למאכלו חוזר וזוכה זו: ומה שלא כתב רבינו גם כן סוף דברי